

Reija Lumivuokko

”Elämä on sitä mitä on, mutta tehty mikä tehty”

Veteraanien luomia merkityksiä sotakokemuksille ja
vanhenemiselle

Opinnäytetyö

Syksy 2011

Sosiaali- ja terveystieteiden yksikkö

Vanhustyön koulutusohjelma

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveysala

Koulutusohjelma: Vanhustyö

Tekijä: Reija Lumivuokko

Työn nimi: ”Elämä on sitä mitä on, mutta tehty mikä tehty”: Veteraanien luomia merkityksiä sotakokemuksille ja vanhenemiselle

Ohjaajat: Kari Jokiranta, Sirkka-Liisa Palomäki

Vuosi: 2011

Sivumäärä: 69

Liitteiden lukumäärä: 2

Suomen sotien veteraanisukupolvi tulee katoamaan lähivuosina. Tämän sukupolven kokemusmaailman tutkiminen on siis ajankohtaista juuri nyt. Opinnäytetyösäni tutkin veteraanien kokemuksia sodasta ja vanhenemisestä. Lisäksi esitän yhdenlaisen näkemyksen sotakokemusten merkityksestä veteraanien vanhenemiselle.

Laadullinen tutkimukseni on tehty fenomenologisesti lähestyen. Aineistona käytin viiden Ilveskodissa kuntoutusjaksolla olevan veteraanin teemahaastattelua. Haastattelut analysoin Giorgin fenomenologisen psykologian analyysimenetelmästä ja Perttulan siitä laatimasta muunnelmasta soveltamalla menetelmällä. Analysoinnin tuloksena syntyi veteraanien merkitysverkostoja sota-ajoista, veteraaniudesta, vanhenemisestä, läheisistä ihmisistä ja nykyhetkestä.

Tutkimukseni osoitti, että sotakokemukset ovat jättäneet veteraaneihin jälkensä. Veteraanit muistivat sota-ajat selkeästi vielä useiden vuosikymmenten jälkeen. Katkeruuden sotavuosia kohtaan veteraanit olivat ajan myötä todenneet hyödyttömäksi. Osa veteraaneista muisteli sotaa mielellään, kun taas toiset halusivat unohtaa kaiken kokemansa.

Veteraanit kokivat vanhenemisen tapahtuvan hiljalleen ja huomaamattomasti. Sairaudet liitettiin vahvasti osaksi vanhenemista. Veteraanit olivat tyytyväisiä elettyyn elämäänsä, ja läheisillä ihmisillä oli suuri merkitys heille. Muistelu toi vanhenemiseen sisältöä ja selkeytti elettyä elämää.

Opinnäytetyöni sisältää arvokasta tietoa katoavasta sukupolvesta. Se antaa tietoa veteraanien kokemusmaailmasta ja heidän nykyisestä tilanteestaan. Nuoresta velvollisuudentuntoisesta sotamiehestä on tullut arvokas elämää nähnyt vanhaherra.

Avainsanat: veteraani, sotakokemus, vanheneminen

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree programme: Bachelor in Elderly Care

Author: Reija Lumivuokko

Title of thesis: "Life is what it is, but what is done is done": Meanings attached to war experiences by veterans.

Supervisors: Kari Jokiranta, Sirkka-Liisa Palomäki

Year: 2011

Number of pages: 69

Number of appendices: 2

The generation of Finnish war veterans will disappear in a few years' time, making it is of current interest to research this generation's world of experiences. My research and thesis deal with veterans' experiences of war and aging. In addition I provide one aspect of the meaning war experiences can have on aging of the veterans.

A phenomenological approach was applied in this qualitative research. The thesis is based on themed interviews of five veterans during their rehabilitation period in Ilveskoti. The interviews were analysed using an application of Giorgi's phenomenological method in psychology and Perttula's version of Giorgi's method. The result of the analysis was the veterans' network of meanings relating to the wartime, being a war veteran, aging, significant others and present times.

The research shows that the war experiences have left their marks on the veterans. Even after many decades the veterans remember the war time clearly. They have found it useless to foster bitterness. Some veterans reminisce the war with pleasure, while others want to forget their experiences.

In the veterans' experience, aging takes place quietly and inconspicuously. The veterans see illness as part of aging. They are satisfied with their lives and their significant others have had a great meaning for them. Reminiscence brings meaning to aging and clearness to the life bygone.

My thesis contains valuable information about a generation soon to be gone. The thesis presents information about the experiences and current situation of the Finnish war veterans. The young dutiful soldier has become a respected elderly gentleman with a life fully lived.

Keywords: veteran, war experience, aging

Sisältö

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
Sisältö	4
1 JOHDANTO	7
2 SUOMEN SOTAVUODET 1939–1945	10
2.1 Tilanne ennen sotaa.....	10
2.2 Talvisodan ihmeet	11
2.3 Väli rauhan aika	13
2.4 Raskas ja pitkä jatkosota	14
2.5 Katkera Lapin sota	16
2.6 Sotavuosien seuraukset.....	17
3 VETERAANIT JÄRJESTÄYTYVÄT	19
3.1 Järjestöjen askeleet nykypäivään.....	19
3.1.1 Sotaveteraaniliiton toiminta	22
3.1.2 Rintamaveteraaniliiton toiminta	23
3.2 Veteraanien tukeminen ja etuudet.....	23
3.2.1 Rintamasotilastunnusten jakaminen	24
3.2.2 Eläkkeet veteraaneille	24
3.2.3 Kuntoutusta veteraaneille.....	25
3.2.4 Veteraanien hammashuolto	26
3.2.5 Veteraanien tukeminen varainhankinnalla	27
3.2.6 Perinteiden vaaliminen.....	27
3.3 Jäljellä olevat sotiemme veteraanit	27
4 PALA VETERAANIEKOKEMUSMAAILMAA.....	29
4.1 Sodan muisteleminen.....	29
4.2 Sodan ääri-ilmiöt	30
4.3 Terveys ja hyvinvointi.....	32
4.4 Psyykkiset vammat ja traumat.....	33
4.5 Sotainvalidien kokemusmaailma	33
5 ONNISTUNUT VANHENEMINEN	35

5.1	Sisältöä ja edellytyksiä	35
5.2	Elämän tarkoituksellisuus.....	36
5.3	Sulautuminen ja mukautuminen	37
5.4	Vanhenemisteorioita	37
5.5	Gerotranssendenssi	38
6	TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	39
6.1	Tutkimuskysymyksien äärellä.....	39
6.2	Laadullista tutkimusta tehden.....	39
6.3	Fenomenologisesti lähestyen.....	40
7	AINEISTOA KERÄÄMÄSSÄ	41
7.1	Menetelmän valinta	41
7.2	Menetelmä käytännössä	42
7.3	Menetelmän soveltaminen	42
8	AINEISTOA ANALYSOIMASSA.....	44
8.1	Analyysimenetelmän valinta ja esittely	45
8.2	Analyysimenetelmän vaiheet	45
9	MERKITYKSIÄ SOTAKOKEMUKSILLE JA VANHENEMISELLE ..	48
9.1	Sota-ajat.....	48
9.1.1	Sotaan lähteminen	49
9.1.2	Sotiminen	49
9.1.3	Selviytyminen ja siviiliin pääseminen	50
9.2	Veteraanius.....	50
9.2.1	Veteraanius ja veljeys	51
9.2.2	Yhteiskunnan tarjoamat etuudet	51
9.2.3	Veteraanien kokema arvostus.....	52
9.3	Vanheneminen.....	52
9.3.1	Ajatukset ja tunteet vanhenemisestä	52
9.3.2	Sairastelut.....	53
9.3.3	Elämän työ ja eläkkeelle siirtyminen	53
9.3.4	Elämänhallinta	54
9.4	Läheiset ihmiset	54
9.5	Nykyhetki	55
9.5.1	Tämänhetkinen elämäntilanne	55

9.5.2 Muisteleminen.....	56
9.5.3 Tulevaisuuden toiveet	56
10 PÄÄTELMIÄ LOPPUTULOKSESTA.....	57
10.1 Yleisiä päätelmiä	57
10.2 Aiemmat tutkimustiedot pohjana	58
10.3 Veteraanien onnistunut vanheneminen.....	60
10.4 Sotakokemusten merkitys vanhenemisessä	61
11 POHDINTA.....	62
LÄHTEET	65
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Väsyneet miehet nukkuivat. Hyväntahtoinen aurinko katseli heitä. Se ei missään tapauksessa ollut heille vihainen. Kenties tunsi jonkinlaista myötätuntoakin heitä kohtaan. Aika velikultia.

Näin päättää Väinö Linna Tuntemattoman sotilaan (2007). Teos on yksi syyllinen tämän opinnäytetyön tekemiseen. Sotavuosien ihmiskohtalot ovat kiehtoneet minua jo koulutyöstä lähtien. Lähipiirissäni ei ollut isovanhempia tai muita vanhoja ihmisiä, joiden sotamuistoja olisin saanut kuunnella. Pelastukseni oli kotimainen televisiosarja ”Kun taivas repeää”, jossa kuvattiin lääkintälottien työtä kenttäsaairalassa jatkosodan aikana. Sarja sai jatkoa kuvauksella lotan ja sotainvalidin sodan jälkeisestä elämästä nimellä ”Taivas sinivalkoinen”. Loppusilauksen mielenkiintoni vangitsemiselle teki lukion äidinkielen kurssia varten luettavaksi osoitettu Tuntematon sotilas. Linnan kuvaus jatkosodasta oli aivan jotain muuta kuin mitä olin sen odottanut olevan. Se oli karulla tavalla kaunista, mutta kuitenkin kaunisteleematonta kerrontaa sotimisen eri puolista.

Aivan opintojeni alkuvaiheessa päätin opinnäytetyöni käsittelevän jossain muodossa sota-aikoja. Tieto veteraanisukupolven väistämättömästä katoamisesta vahvisti päätöstäni entuudestaan. Vanhustyön opiskelijalle vanheneminen ja sotakokemukset yhdistelmänä päätyivät tutkimukseni kohteeksi kuin itsestään. Sotiemme invalideja ja veteraaneja kuntouttava ja hoitava *Ilveskoti* tuntui sijaintinsa sekä hyvän maineensa ansiosta luonnolliselta valinnalta yhteistyökumppaniksi. Tarvittavat ainekset olivat koossa ja tiesin pääseväni vihdoinkin tekemään juuri sitä mitä olin aina halunnut tehdä. Oman kiinnostukseni täyttymisen lisäksi tämä opinnäytetyö on kunnianosoitukseni Suomen itsenäisyyden puolesta taistelleille.

Esko Aho (1997, 63) kirjoittaa artikkelissaan ”Veteraanien aatteellinen perintö – Veljeä ei jätetä”:

Sotavuosien kokemuksista ja elämänasenteesta voi löytää oppia myös tämän päivän ongelmien ratkaisemiseen. Itseeni ovat aina vaikuttaneet eniten koruttomat kuvaukset siitä arkipäivän realismista ja hiljaisesta huumorista joiden avulla sodasta selvittiin ja käytiin käsiksi rauhan töihin.

Aho on kiteyttänyt hienosti muutamaan lauseeseen sen ajatuksen, jonka pohjalta aloin opinnäytetyötäni tehdä.

Käytän työssäni kolmea käsitettä, jotka on hyvä määritellä tässä yhteydessä. Ensimmäinen käsite on kokemus, joka on ”tajunnallinen tapa merkityksellistää niitä todellisuuksia, joihin ihminen on suhteessa”. Todellisuudella viitataan elämäntilanteeseen eli kokemus on tarkoitus, jonka ihminen antaa elämäntilanteelleen. (Perttula 2009, 149.)

Toinen käsite on veteraani, josta kirjoittaessani tarkoitan miestä, joka on osallistunut vuosien 1939 – 1945 sotiin ja selvinnyt niistä ilman fyysisiä vammoja eli invalideettia. Tutkimukseni tarkoituksena on nimenomaan selvittää sodan henkistä, psyykkistä ja emotionaalista vaikutusta vanhuuteen. Tämän vuoksi sotainvalidit, joilla on jonkinlainen fyysinen haittatekijä, eivät kuulu tutkittavaan joukkoon.

Viimeinen käsite on vanhuus, jolla tarkoitan työssäni eläkkeelle jäämisestä seuraavaa aikaa. Eläkkeelle jääminen ei tapahdu kaikilla samaan aikaan, mutta haastatteluvien kohdalla tämä sijoittui 60 ikävuoden molemmille puolille. Koska vanhuus on hieman epämääräinen käsite varsinkin ajatellessa sitä omalle kohdalle, päädyin haastattelukysymyksissä täsmentämään vanhuuden alkavan eläkkeelle siirtymisestä.

Esittelen työssäni ensin Suomen sotahistoriaa sekä veteraanasioita. Tämän jälkeen tarjoan palasen veteraanien kokemusmaailmasta aiempien tutkimustietojen valossa. Onnistunutta vanhenemistä käsittelevä kappale viimeistelee työni teoriaosuuden. Teorian jälkeen siirryn varsinaiseen tutkimukseen kuvailemalla tutkimuksen lähtökohtia sekä aineiston hankintaa ja analysointia. Analysoinnin jälkeen esittelen tutkimukseni tuloksina veteraanien luomat merkitykset sotakokemuksilleen ja vanhenemiselleen. Päätelmiä sisältävässä kappaleessa vedän yhteen teorian ja saadut tulokset sekä esitän oman näkemykseni sotakokemusten merkityksestä veteraanien vanhenemiselle. Päätän työni pohdintaan, joka vetää yhteen kaikki edellä mainitut työn sisältöalueet.

Toivon opinnäytetyöni tarjoavan palan veteraanien kokemusmaailmasta sekä lisäävän tietämystä Suomea koetelleista sotavuosista. Työni olen tehnyt kunnioituksella, arvostuksella ja suurella palolla. Se vei aikaa, mutta antoi minulle paljon, joten toivon sen antavan lukijalle edes osan siitä, mitä itse sitä tehdessäni sain.

2 SUOMEN SOTAVUODET 1939–1945

Kokemukseni perusteella suomalaisten tietämys oman maansa sotahistoriasta on puutteellista. Jo tämä on riittävä syy tuoda opinnäytetyössäni esille sotavuosien pääkohdat. Vielä merkittävämpi peruste löytyy kuitenkin opinnäytetyön aiheesta ja tarkoituksesta. Ymmärtääkseen veteraanien kokemusmaailmaa, tulee tietää missä he ovat olleet mukana. Miten kyseiseen tilanteeseen on ajaututtu ja kuinka siitä on selvitty?

Aluksi luon kuvan Suomen oloista ennen sotia sekä sotaan johtaneista syistä. Tämän jälkeen käsittelen talvi-, jatko- ja Lapin sodan tapahtumia. Kuvaan myös tilanteen kehittymistä talvi- ja jatkosodan väliin sijoittuvan välirauhan aikana. Lopuksi esitän koosteen sotiin liittyvistä menetyksistä ja muutoksista. Näin muodostuu eheä kuva Suomen sotien lähtökohdista ja lopputuloksesta.

2.1 Tilanne ennen sotaa

Vuonna 1918 käyty sisällissota näkyi yhä kansan jakautuneisuutena, ainakin ajatusten tasolla, 1930- ja 1940-lukujen vaihteessa. Sotamarsalkka Mannerheim kehotti vuonna 1937 Suomen kansaa unohtamaan missä kukin oli ollut vuonna 1918 (Virrankoski 2001, 869). Eduskunnan puhemies, sosiaalidemokraatti Väinö Hakkila jatkoi toteamalla: ”Yhtenäinen Suomen kansa suojaamaan vapauttamme, siinä olkoon tunnuslauseemme” (Virrankoski 2001, 869).

Suomi ja Neuvostoliitto allekirjoittivat hyökkäämättömyyssopimuksen vuonna 1932 (Hentilä 2009, 167–168). Vuonna 1939 Saksa ja Neuvostoliitto solmivat samankaltaisen sopimuksen, joka tunnetaan paremmin nimellä Molotov–Ribbentropin sopimus. Sopimuksen lisäpöytäkirja sinetöi Suomen kohtalon jäädä Neuvostoliiton armoille. (Vuorenmaa 2006, 18.) Lisäpöytäkirjassa Saksa ja Neuvostoliitto jakoivat Euroopan valtioita etupiireikseen mahdollisen sodan varalta, ja Suomi päätyi Neuvostoliitolle.

Syyskuussa vuonna 1939 Suomessa seurattiin pelolla Baltian pienten tasavaltojen kuolinkamppailuja. Suomen vuoro tuli lokakuun alussa, kun Moskovasta tuli neu-

vottelukäsky. (Vuorenmaa 2006, 18.) Neuvostoliitto vaati Suomelta vuokralle Hangoniemen, Suomenlahden saaret ja huomattavan osan Karjalan kannasta. Petsamon Kalastajasaarennon Suomelle kuuluneen osan se vaati luovutettavaksi kokonaan. Vaatimuksillaan Neuvostoliitto pyrki takaamaan Leningradin turvallisuuden mahdollisen toisen maailmansodan syttyessä. Vastineeksi Suomelle tarjottiin pinta-alaltaan kaksinkertaista, lähes asumatonta erämaa-aluetta Itä-Karjalasta. Suomi torjui vaatimukset. Asiasta neuvoteltiin moneen otteeseen, mutta kumpaakaan osapuolta tyydyttävää tulosta ei syntynyt. Marraskuun puolivälissä vuonna 1939 neuvottelut katkesivat lopullisesti. (Hentilä 2009, 178–179.)

Jo Neuvostoliiton neuvottelukäskyn saavuttua Suomi ryhtyi valmistautumaan mahdolliseen sotaan. Rauhan ajan armeija siirtyi puolustusasemiin ja reserviläisten liikekannallepano aloitettiin ylimääräisten kertausharjoitusten nimellä (Virrankoski 2001, 869). Neuvotteluiden katkettua Suomelle ei kuitenkaan esitetty varsinaista uhkavaatimusta, mikä lisäsi toiveikkuutta kansan keskuudessa (Virrankoski 2001, 869). Lopputulos oli, ettei Suomessa yleisesti uskottu, että Neuvostoliitto hyökkää maahamme (Laine, A. 2001, 705).

2.2 Talvisodan ihmeet

Vuonna 1939 marraskuun 26. päivä Neuvostoliitto syytti Suomea Mainilan laukausten ampumisesta ja vaati Suomea siirtämään joukkonsa rajalta etäämmälle. Vastauksessaan Suomi vetosi hyökkäämättömyyssopimukseen ja sen mukaisen sovittelulautakunnan kokoon kutsumiseen kiistan ratkaisemiseksi. Suomen vastauksesta huolimatta Neuvostoliitto irtisanoi hyökkäämättömyyssopimuksen 28. päivä ja katkaisi seuraavana päivänä diplomaattisuhteet Suomeen. (Laine, A. 2001, 705–706.) Myöhemmin Mainilan laukaukset on todistettu ammutuiksi Neuvostoliiton kranaatinheittimillä. Marraskuun 30. päivä Neuvostoliitto ylitti rajan, ja teki ankaran ilmahyökkäyksen Helsinkiin. Näin talvisota oli alkanut. (Virrankoski 2001, 870.)

Sodan alkaessa Neuvostoliitto oli joka suhteessa ylivoimainen. Sillä oli jalkaväessä yhteensä n. 450 000 miestä, 2000 panssarivaunua ja tykkiä sekä 1000 lentokonetta. Vastaavasti Suomen armeijan vahvuus oli reilut 300 000 miestä, mutta

kaikille ei riittänyt edes henkilökohtaista aseistusta. Lentokoneita Suomella oli korkeintaan sata ja panssarivaunuja ei juuri lainkaan. (Hentilä 2009,181.)

Ensimmäisen kuukauden aikana Suomi kykeni torjumaan Neuvostoliiton hyökkäykset. Maatamme ei pystytty miehittämään muutamassa viikossa, vaikka venäläiset olivat niin ennalta arvioineet. Puutteellista aseistusta korvasi aseitakin voimakkaampi kansallinen yhtenäisyys, talvisodan henki ja horjumaton halu puolustaa maata. (Laine, A. 2001, 708.) Sodan raskaita vaikeuksia oli paljon: talven kylmyys, väsymys, muonituksen epäsäännöllisyys, huoli omaisista, suru aseveljien kaatamisista sekä jännitys ja pelko omasta ja Suomen kohtalosta (Virrankoski 2001, 880).

Varovaiset rauhantunnustelut alkoivat vuoden 1940 tammikuun puolivälissä, ja kuun lopussa tuli Tukholman kautta viesti, jonka mukaan Neuvostoliitto katsoi voitavansa tehdä rauhan (Virrankoski 2001, 884). Helmikuun 23. päivä Suomi sai Tukholman kautta tietoonsa Neuvostoliiton rauhanehdot: Hankoniemi vuokrattava 30 vuodeksi ja koko Karjalan kannas, sekä Laatokan länsi- ja pohjoispuoli oli luovutettava. Rauhanehtoja ei hyväksytty, koska rintamalinja kulki paljon kauempana etelässä ja idässä kuin mitä rauhanehdot vaativat. (Hentilä 2009, 186.)

Sodan jatkuessa Suomen ainoaksi mahdollisuudeksi tuntui jäävän apu lännestä tai rauha ankarin ehdoin (Laine, A. 2001, 709). Koska lännestä ei apua annettu, Suomen täytyi alistua rauhanneuvotteluihin. Neuvottelut aloitettiin helmikuun 29. päivä (Hentilä 2009, 186). Rauhanehtoihin ei saatu lievennyksiä vaan jouduttiin suostumaan uuteen ehtoon, alueluovutukseen Kuusamossa ja Sallassa. Rauhansopimus allekirjoitettiin maaliskuun 13. päivä Moskovassa ja taistelut päättyivät seuraavana aamuna. Moskovan rauha sai epävirallisen nimen Väli rauha. Suomalaiset uskoivat ja toivoivat, että rauhansopimus olisi väliaikainen ja kohtuuttomat rauhanehdot voitaisiin korjata sodan jälkeisessä rauhankonferenssissa. (Hentilä 2009, 186–187,191.)

Hyvin tunnettu termi talvisodan ihme viittaa sodan lopputulokseen: ”kansakunta selviytyi voimavaroihinsa nähden ylivoimaisesta tehtävästä, torjui miehityksen ja säilytti itsenäisyyden” (Hentilä 2009, 188). Talvisodan ihmettä ei yhtään lieventänyt

myöskään se tosiasia, että Neuvostoliiton katsottiin luopuneen sodasta säästääkseen voimavarojaan kannattavampiin hankkeisiin.

2.3 Välirauhan aika

Vuoden 1940 huhtikuussa Saksa miehitti Norjan ja Tanskan. Toukokuussa hyökkäys suuntautui länsirintamalle. Hollanti, Luxemburg ja Belgia antautuivat, ja Ranska vallattiin kesäkuun loppuun mennessä. Samaan aikaan Neuvostoliitto teki Baltian maista neuvostotasavaltoja. Suomen ja Neuvostoliiton välit olivat erittäin jännittyneet ja kireät kesällä 1940. (Hentilä 2009, 193–194.) Nyt Suomen kohtalo oli yksin Saksan käsissä. Jos Saksa ei auttaisi Suomea, tekisi Neuvostoliitto Suomestakin neuvostotasavallan. (Häikiö 2005a, 18.)

Vuoden 1940 elokuussa Suomi ja Saksa sopivat saksalaisten joukkojen kauttakulusta Norjaan (Hentilä 2009, 194). Saksa alkaisi myös toimittaa Suomelle aseita. Marraskuussa 1940 Neuvostoliitto pyysi hyökkäämättömyyssopimuksen lisäpöytäkirjan mukaisesti Saksalta vapaita käsiä Suomen suhteen, mutta Saksa ei suostunut pyyntöön. Tämän käännekohdan myötä Suomi siirtyi selvästi Neuvostoliiton etupiiristä Saksan etupiiriin. (Häikiö 2005a, 18–19.)

Joulukuussa 1940 Saksan ylin sodanjohto päätti Neuvostoliittoon hyökkäyksestä, operaatio Barbarossasta. Ensimmäiset tiedot operaatiosta suomalaiset saivat vasta tammikuun lopussa vuonna 1941. (Häikiö 2005a, 22.) Vuoden 1941 toukokuun lopulla Suomelle selvisi viimeistään, että Saksa hyökkäisi Neuvostoliittoon todennäköisesti jo kesäkuussa 1941. Yhteistyöstä Saksan kanssa kieltäytyminen olisi pahimmillaan johtanut siihen, että Saksan ja Neuvostoliiton taistelutantereena olisi toiminut Suomi. Kesäkuun alussa vuonna 1941 Suomi ilmoitti Saksalle sotaan osallistumisen ehdot: itsenäisyys tulee säilyttää, Saksan tulee hyökätä ensin ja Suomi tulisi aloittamaan sotatoimet vasta Neuvostoliiton jälkeen. (Hentilä 2009, 197.)

2.4 Raskas ja pitkä jatkosota

Saksa aloitti hyökkäyksen Neuvostoliittoa vastaan 22. kesäkuuta vuonna 1941. Se julisti radion välityksellä saksalaisten sotilaiden taistelevan liitossa suomalaisten kanssa. Suomi pyrki kumoamaan tiedon liiton olemassaolosta ja julistautui puolueettomaksi. Kun Neuvostoliitto teki ankaria ilmahyökkäyksiä Suomeen 25. kesäkuuta, todettiin Suomen olevan jälleen sodassa Neuvostoliittoa vastaan. (Hentilä 2009, 197.)

Suomen armeija oli jatkosodassa vahvempi. Kenttäarmeijan vahvuus oli n. 400 000 miestä ja aseistus oli parantunut huomattavasti talvisodasta. (Virrankoski 2001, 905.) Lähtötilanne oli parempi ja uskallettiin odottaa toisenlaisia tuloksia. Suomelle sodan vähimmäistavoite oli Moskovon rauhassa menetettyjen alueiden takaisin saaminen (Hentilä 2009, 199). Koko jatkosodan ajan pidettiin tiukasti kiinni siitä, että Suomi ei ollut Saksan liittolainen vaan aseveli tai ”kanssasotija”. Heillä oli yhteinen vihollinen ja yhdessä valmisteltu hyökkäys. (Hentilä 2009, 198–199.)

Vuoden 1941 kesä käytiin aktiivista hyökkäyssotaa (Juutilainen 2005, 133). Joulukuusta lähtien aina vuoden 1944 kesäkuuhun asti sota oli pääasiassa asemasotaa. Asemasota ei ollut vaaratonta. Miehet asuivat etulinjassa ahtaissa, maanalaisissa korsiissa, joissa oleskelu oli epämukavaa sekä hermoille käyvää. Puhdetöistä, lukemisesta ja kortinpeluusta huolimatta aika kävi pitkäksi. Taisteluhaudoissa vartioitiin ja varottiin samalla vihollisten tarkka-ampujia ja ajoittaista tulitusta. (Virrankoski 2001, 911–912.) Asemasotavaiheen toimettomuus vaikutti lähes tuhoisasti sotilaiden mielialoihin. Kyseinen vaihe turrutti ja turhautti. (Laine, A. 2001. 723.)

Saksalaiset antautuivat Stalingradissa jouduttuaan saarroksiin vuoden 1943 helmikuussa. Samaan aikaan Suomen johto teki päätöksen tavoitellakseen sodasta irtautumista. Yhdysvallat tarjoutui rauhanvälittäjäksi maaliskuussa, mutta sanoutui irti tehtävästään todettuaan Neuvostoliiton ja Suomen olevan rauhanehtojen suhteen liian kaukana toisistaan. (Hentilä 2009, 203.) Ajatus rauhanneuvotteluista siirrettiin tuonnemmaksi.

Kun Suomi ei taipunut rauhaan, päätti Neuvostoliitto selvittää asioita sotilaallisilla keinoin (Hentilä 2009, 206). Suurhyökkäys alkoi 9. kesäkuuta vuonna 1944, kun 370 pommikonetta hyökkäsi suomalaisia linjoja vastaan. Hyökkäystä seurasi koko päivän kestävä tykistötulitus. Hyökkäykset jatkuivat samaan malliin ja suomalaisten linjat pettivät, minkä seurauksena alkoi hallitsematon päiväkausia kestänyt vetäytyminen. (Laine, A. 2001, 724.) Neuvostoliiton miesylivoima oli kuusinkertainen Suomeen verrattuna (Hentilä 2009, 206).

Rintamatilanne heikkeni päivä päivältä ja Suomessa jouduttiin valitsemaan huonojen ulkopoliittisten vaihtoehtojen välillä (Häikiö 2005b, 814). Kesäkuun 22. päivä vuonna 1944 Neuvostoliitto vaati Suomea antautumaan, mutta siihen ei suostuttu. Saksasta saatavan avun ehtona oli pidättäytyminen erillisrauhasta Neuvostoliiton kanssa. Tilanne oli hankala sillä vaatimukseen suostuminen olisi sitonut Suomea taistelemaan loppuun asti häviöön tuomitun Saksan rinnalla. Lopulta päädyttiin ratkaisuun, jossa Suomen presidentti Ryti allekirjoittaa sopimuksen henkilökohtaisesti. (Laine, A. 2001, 724.) Ryti huomautti, että hän voisi tarvittaessa vapauttaa Suomen sitoumuksesta eroamalla virastaan (Virrankoski 2001, 923).

Jatkosodan torjuntataistelut loppuivat melko samoihin asemiin kuin talvisodassa. Torjuntavoitto antoi jälleen Suomelle sen verran aikaa, ettei Neuvostoliitto nähnyt taisteluiden jatkamista enää kannattavana. (Hentilä 2009, 209.) Rauhanneuvottelut voisivat vihdoinkin alkaa.

Saksan asema huononi nopeasti. Vuoden 1944 elokuussa Suomessa päätettiin pyrkiä rauhaan viipymättä. (Virrankoski 2001, 926.) Kun presidentin vaihdos tapahtui Suomessa, saksalaiset tiesivät Suomen solmivan mahdollisimman pian erillisrauhan (Hentilä 2009, 211). Aselepo astui voimaan 4. syyskuuta vuonna 1944 (Turtola 2005, 1107).

Rauhansopimus allekirjoitettiin Suomessa 18. syyskuuta vuonna 1944. Tärkeimmät rauhaehdot olivat Moskovan rauhan rajojen palauttaminen, Petsamon kunnan luovuttaminen ja laajan alueen vuokraaminen Porkkalan seudulta 50 vuodeksi Neuvostoliiton tukikohdaksi. Sotakorvauksia Suomelle tuli maksettavaksi 300 miljoonaa dollaria. Sotarikolliset tuli tuomita ja fasistiset järjestöt lakkauttaa. Rauhan-

sopimuksen täyttymistä valvoisi liittoutuneiden määräämä komissio. (Virrankoski 2001, 928.)

2.5 Katkera Lapin sota

Jatkosodan rauhanteon ennakkoehdoista raskaimpana pidetty saksalaisten karkottaminen alkoi yhteisymmärryksen vallitessa, mutta muuttui sittemmin raskaiksi taisteluiksi (Häikiö 2005c, 1094). Neuvostoliitto vaati 14. syyskuuta vuonna 1944 Suomea riisumaan 15. syyskuuta jälkeen Suomen maalla olevat saksalaissotilaat aseista ja luovuttamaan Neuvostoliitolle. Määräpäivään mennessä saksalaiset saivat siirrettyä kaikkialta muualta joukkonsa paitsi Pohjois-Suomesta, jonne jäi n. 220 000 saksalaissotilasta. (Käkelä 2005, 1118.)

Koko Pohjois-Suomen väestö saatiin evakuoitua ennen aseellisten yhteenottojen alkamista. Evakuointi tapahtui saksalaisten ja suomalaisten yhteistyönä. Neuvostoliiton painostuksen ja saksalaisten Suursaaren valtausyrityksen takia alkujaan ”valesota” muuttui oikeaksi sodaksi. (Vuorenmaa 2006, 310–312.)

Sodan alettua saksalaiset tunsivat itsensä petetyiksi ja kostoksi he alkoivat tuhota Lappia järjestelmällisesti. Perusteluna asumusten tuhoamiselle sanottiin olevan pyrkimys estää vihollisten majoittuminen talven tultua. Lisäksi Lapissa miinoitettiin, räjäytettiin teitä ja siltoja, tuhottiin rautateitä sekä puhelinkeskuksia. Koko Lapin tuhoutumisprosentti oli n. 40–60 prosenttia. (Elfvengren 2005, 1148.)

Vuoden 1945 huhtikuun 27. päivä Lapin sota oli ohitse. Suomen ja Neuvostoliiton välirauhanehdot oli täytetty. Lapin sotaa kuvaa aseveljeyden muuttuminen vihaksi sekä tästä vihasta seurannut paikoin järjetön Lapin tuhoaminen. (Vuorenmaa 2006, 325.)

2.6 Sotavuosien seuraukset

Vuoden 1944 syyskuussa valvontakomissio saapui Helsinkiin (Virrankoski 2001, 932). Rauhannehtoja ryhdyttiin täyttämään järjestelmällisesti. Sotavankien vaihto tuotti masentavia yllätyksiä (Nevakivi 2009, 219). Takaisin saatavien vankien määrä ei vastannut sodan aikana kaikkiaan vangiksi jääneiden kokonaismäärää. Vankileirit olivat verottaneet suuren osan sekä Suomen että Neuvostoliiton vangeista. Suojeluskunnat, Lotta Svärd -järjestö ja Suomen Aseveljien liitto, jonka pääpaino oli sodasta kärsineiden huoltotyössä, lakkautettiin (Virrankoski 2001, 932). Sodan aloittamisesta ja rauhanteon viivyttämisestä syytetyt tuomittiin (Nevakivi 2009, 224).

Sotakorvaukset maksettiin täsmällisesti, vaikka niiden maksaminen rasitti kansan- ja valtiontaloutta. Korvaukset saatiin maksettua vuonna 1952. (Virrankoski 2001, 935.) Konkreettisemman kuvan sotakorvausten suuruudesta antaa muutamat yksityiskohdat: sotakorvaustuotteita sisältämiä tavarajunia siirtyi rajan yli kaikkiaan 343 635 kappaletta, ja lisäksi Suomi luovutti Neuvostoliitolle 514 erilaista uutta alusta (Vuorenmaa 2006, 340).

Sodan henkilötappioista kertovat tiedot ovat usein epätäydellisiä, koska taistelukentillä tarkkojen tilastojen ylläpito oli mahdotonta (Vuorenmaa 2006, 349). Talvisodassa menehtyi yhteensä 27 008 henkilöä ja ilmapommituksissa vielä 957 siviiliä. Jatkosodassa henkilötappiot olivat 63 204 ja ilmapommituksissa 939 siviiliuhria. Lapin sodassa kaatui kaikkiaan 2872 henkilöä. Kaikkiaan sotavuosien tappiot olivat 93 563 henkeä. Luku sisältää 383 naista ja 312 ulkomaalaista vapaaehtoisia. (Kurenmaa & Lentilä 2005, 1152–1153.)

Lisäksi tilastoituja sodassa haavoittuneita oli lähes 200 000 miestä, joista talvisodassa haavoittui n. 44 000, jatkosodassa n. 150 000 ja Lapin sodassa vajaat 3000. Näistä haavoittuneista vammautui n. 94 000 miestä. (Kurenmaa & Lentilä 2005, 1150.)

Neuvostoliitolle luovutettiin 12 prosenttia Suomen pinta-alasta ja tällä luovutetulla alueella oli asunut n. 12 prosenttia Suomen väestöstä. Evakuoitujen sijoittaminen osui samaan ajankohtaan kuin sodan jälkilaskujen maksaminen. Maata oli luvattu

myös rintamiehille, sotainvalideille ja kaatuneiden omaisille. Maanhankintalain perusteella Suomessa jaettiin lähes 3 miljoonaa hehtaaria maata. Lain myötä Suomesta hävisi suurmaanomistus. Vuoteen 1948 mennessä pääosa sijoitettavista oli saanut pysyvän kodin. Sodan välittömien tuhojen aiheuttama jälleenrakennustarve oli Suomessa pieni verrattuna muihin sotaa käyneisiin maihin. (Haataja 2001, 749–751.) Kotirintaman aineelliset sotavahingot korvattiin sotavahinkolain perusteella (Leskinen 2005, 1162).

3 VETERAANIT JÄRJESTÄYTYVÄT

Veteraanien asema on muuttunut valtavasti sotien jälkeisestä ajasta. Aluksi asiaa vaiettiin ja vastuu sysättiin veteraaneille itselleen. Pikkuhiljaa voimakas tahto ja halu veteraanien aseman parantamisesta ja asioiden ajamisesta synnytti kaksi veteraanijärjestöä. Järjestöjen toiminnan tuloksena muodostui pala palalta veteraanien sosiaaliturva, eläkejärjestelmä, terveydenhuolto sekä lainsäädäntö takamaan erityisasema kunniakansalaisina.

Tämän luvun tarkoituksena on valottaa käsitystä veteraanijärjestöjen toiminnasta ja yhteiskunnan heille tarjoamista etuuksista sekä palveluista. Nämä asiat kuvaavat sitä minkälaisen asioiden kanssa veteraanit ovat painineet. Ne auttavat muodostamaan käsitystä veteraanien elämästä, joka on muovannut heidät sellaiseksi, joita he tänä päivänä ovat. Kahden eri veteraanijärjestön toiminnan kuvaukset ilmentävät veteraanien keskinäisiä erimielisyyksiä ja kahtia jakautuneisuutta, jotka varmasti näkyvät veteraanien elämässä yhä tänäkin päivänä. Kappaleen lopussa esittelen vielä ennusteen veteraanien määrän vuosittaisesta vähenemisestä. Veteraanien joukko harvenee ja lopulta he ovat vain muisto yhteiskunnassamme.

3.1 Järjestöjen askeleet nykypäivään

Ensiaskelaita. Jo talvisodan jälkeen asepalveluksesta vapautuneet rintamiehet ryhtyivät perustamaan aseveliyhdistyksiä, joiden tehtävänä oli ylläpitää sodan muistoja ja rintamalla syntynyttä aseveljeyttä sekä huolehtia sodassa kärsineistä (Honkasalo 2007, 26–27). Suomen Aseveljien liitto oli yksi tällaisista yhdistyksistä. Liitto kuitenkin lakkautettiin välirauhan ehtojen mukaisesti vuonna 1945. Suomen Aseveljien liitto loi henkisen perustan myöhemmälle veteraanityölle, minkä ilmi tuominen oli pitkään arka asia liiton lakkauttamisen vuoksi (Sulamaa 2007, 15).

Rintamamiesten asevelihenki säilyi myös rauhan aikana. Huonoon taloudelliseen asemaan jääneitä aseveljiä autettiin kaikessa hiljaisuudessa oman yksikön miesten toimesta. (Honkasalo 2007, 43.) Muutoin veteraaniasioissa elettiin hiljaiseloa aina 1950-luvulle saakka. Vuosikymmenen loppupuolella sodasta alettiin keskustella avoimemmin ja vapaammin kuin ennen. Vuonna 1954 ilmestyi Väinö Linnan

romaani Tuntematon sotilas, joka herätti tunteita, mutta myös yhteiskunnallista keskustelua sodasta. (Sulamaa 2007, 15.)

Vuonna 1945 säädetyin maanhankintalain perusteella maata jaettiin ensisijaisesti siirtoväelle, sotainvalideille, sotaesikille ja sotaorvoille. Maanhankintalakiin sisältynyt vaatimus rintamiesten perheellisyydestä antoi käytännön sysäyksen veteraanijärjestöjen perustamiseen. Jo lakia säädettäessä rintamamiesten keskuudessa ilmeni tyytymättömyyttä, mutta vasta kun 1950-luvulla siirtoväki oli saatu asutettua, ilman maata jääneet rintamamiehet kokivat jääneensä unohdetuiksi. (Honkasalo 2007, 38, 46.) Maanhankintalain nojalla maata saaneet rintamamiehet olivat perustaneet omia yhdistyksiään jo jatko- ja Lapin sodan jälkeen (Sulamaa 2007, 17–18).

Liitot muodostuvat. Vuonna 1957 perustettiin rintamamiesten paikallisyhdistysten katto-organisaatioksi Rintamamiesten asuntoliitto. Liitto keskittyi asuntojen rakentamiseen ja rakennustoiminnan suunnitteluun. 1960-luvun alussa perustettiin sotaveteraanien huoltoyhdistyksiä, jotka eivät välttämättä liittyneet asuntoliittoon. (Honkasalo 2007, 47–48.) Vuonna 1962 Rintamamiesten asuntoliiton nimi vaihtui Rintamamiesten Asunto- ja Huoltoliitoksi (Sulamaa 2007, 32). Liitto laajensi nyt toimintaansa asuntoasioiden hoitamisen lisäksi myös huoltamiseen.

Rintamamiesten Asunto- ja Huoltoliiton toiminta ei kyennyt poistamaan kaikkien veteraanien tyytymättömyyttä. Tyytymättömyys herätti kiivasta rintamamieskeskustelua sanomalehdissä vuoden 1963 syksyllä. Seuraavan vuoden huhtikuussa perustettiin Suomen rintamamiesveteraanien asunto- ja tukiliitto. (Tuomisto 1994, 44,47.) Tyytymättömät tekivät oman ratkaisunsa, ja näin oli kaksi veteraanijärjestöä syntynyt.

Huhtikuussa vuonna 1964 Rintamiesten Asunto- ja Huoltoliitosta tuli Suomen Sotaveteraaniliitto (Honkasalo 2007, 50). Rintamamiesveteraanien asunto- ja tukiliitto vaihtoi nimensä Rintamamiesveteraanien liitoksi vuoden 1967 kesäkuussa (Tuomisto 1994, 73). Kahden veteraaniliiton tarkoitusperien ja toiminnan eroista ei ollut selkeää kuvaa. Kentältä jäsenien keskuudesta tuli alusta alkaen toiveita liittojen yhdistymisestä. (Sulamaa 2007, 40.)

Kilpailua ja ristiriitoja. Vuodesta 1964 alkaen veteraaniliitot kokivat toisensa kilpailijoiksi, mikä häiritsi veteraanityötä (Sulamaa 2007, 191). Rintamamiesveteraanien liitto oli kiinnostunut yhteistyöstä, kun taas Sotaveteraaniliitto enemmänkin yhdistymisestä (Honkasalo 2007, 52). 1960-luvun puolivälissä tavoiteltiin liittojen yhdistymistä. Liittojen väliset kiistat olivat pahimmillaan 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa. Vasta 1980-luvulla liittojen yhdistymisaikeet alkoivat jäädä lopullisesti historiaan. (Sulamaa 2007, 191, 195, 199.)

Sotaveteraaniliitonjäsenistä enemmistö suuntautui poliittisesti oikeistoon ja osallistui enemmän maanpuolustus- ja reserviläistoimintaan kuin Rintamamiesveteraaniliiton jäsenet, jotka olivat aktiivisesti mukana ammattiyhdistyksissä ja enemmistö edusti vasemmistolaista politiikkaa (Honkasalo 2007, 52). Liittojen näkemyksien ristiriidat liittyivät vahvasti politiikkaan. Veteraanijärjestöt osoittivat, että vielä yli 50 vuoden jälkeenkin sisällissodan kahtia jakautuneisuus valkoisiin ja punaisiin näkyi yhteiskunnassamme.

Järjestötoiminta tuottaa tuloksia. Uusien liittojen ansiosta veteraanien edunvalvontatyö aktivoitui. 1960- ja 1970-luvulla keskusteltiin eduskunnassa paljon veteraanien asioista ja tehtiin useita aloitteita. Vasta 1970-luvulla veteraanijärjestöt alkoivat saavuttaa tuloksia. (Honkasalo 2007, 53–56.) Vuonna 1979 nimitettiin Rintamaveteraaniasiain neuvottelukunta, mikä antoi veteraanijärjestöille mahdollisuuden vaikuttaa lainsäädäntötyöhön. Vasta 1980-luvulla valtiovalta virallisti veteraanien erityisaseman yhteiskunnassa. (Honkasalo 2007, 65.) Ensimmäistä veteraanipäivää vietettiin Lapin sodan päättymispäivänä vuonna 1987. Tämän päivän vietto lisäsi omalta osaltaan veteraanien arvostusta. (Honkasalo 2007, 140–141.) Tänä päivänä veteraanien edunvalvonnasta huolehtii Suomen veteraaniliittojen valtuuskunta, joka toimii kaikkien veteraanijärjestöjen yhteistyöllä (Rintamaveteraaniliitto, [viitattu 26.1.2011]). Valtuuskunta on perustettu vuonna 1999 (Yhteistoiminta, [viitattu 26.1.2011]).

Yhdistys- ja järjestötoiminta ajoi veteraanien asemaa sotavuosien jälkeen. Kaikki etuudet ja tuet veteraaneille ovat järjestötoiminnan tuloksia. Ilman veteraanien omaa aktiivisuutta tilanne voisi olla hyvin erilainen. Olisiko nimitystä veteraani edes olemassa?

3.1.1 Sotaveteraaniliiton toiminta

Sotaveteraaniliitto on avoin jokaiselle, joka osallistui Suomen sotiin vuosina 1939–1945 joko kutsuttuna, määrättyinä tai vapaaehtoisena. Jäseniltä ei vaadita rintamatunnusta, ja he voivat olla miehiä tai naisia, heimo- tai siirtolaisveteraaneja. Jäsenet voivat olla myös kunnia- tai kannattajajäseniä. (Sulamaa 2007, 103–104.) Liiton jäseniä ovat veteraaniiyhdistykset ja sotaveteraanipiirit. Yksittäiset sotaveteraanit kuuluvat liittoon yhdistysten kautta ja yhdistykset taas sotaveteraanipiirien välityksellä. (Sulamaa 2007, 100.)

Suomen Sotaveteraaniliitto on ollut vuodesta 1967 Maailman veteraanijärjestön jäsen. Liiton tehtävänä on valvoa ja parantaa sotaveteraanien yhteiskunnallisia etuja, säilyttää veteraaniperinnettä sekä parantaa veteraanien yhteenkuuluvuutta ja ylläpitää isänmaallista henkeä. Erityistä huomiota liitto kiinnittää veteraanien ja heidän puolisojensa ja leskiensä sosiaalihuollon sekä toimeentuloturvan kehittämiseen, asunto-olojen parantamiseen ja kuntoutuksen edistämiseen. (Tietoa liitosta, [viitattu 26.1.2011].)

Liiton tuoreimmassa toimintasuunnitelmassa nostetaan esille tarve lisätä näkyvyyttä, jotta veteraanien erityisasema säilyisi, vaikka veteraanien määrä vähenee. Toinen huomioitava asia on veteraanien kotona selviytyminen, johon ratkaisuksi esitetään palveluista ja eduista tiedottamista, veteraanien muuttuvista tarpeista tiedon välittämistä päättäjille sekä yhteiskunnan palveluista ulkopuolella jäävien asioiden hoitamista veteraanitukena. Toimintasuunnitelmassa korostetaan myös järjestötoiminnan säilyttämistä elävänä sekä kotimaisen että kansainvälisen yhteistyön jatkamista. (Suomen Sotaveteraaniliitto ry:n hallitus 2010.)

Sotaveteraaniiyhdistysten kotimaiset ja ulkomaiset jäsenet yhteenlaskettuna varsinaisia jäseniä oli vajaa 35 000 vuoden 2009 lopussa (Jäsenistö, [viitattu 26.1.2011]). Suomen Sotaveteraaniliitto julkaisee Sotaveteraani-lehteä, joka pitää sisällään tietoa jäsenille sekä viranomaisia ja suurta yleisöä kiinnostavia liiton kannottoja veteraanikysymyksistä (Sotaveteraani-lehti, [viitattu 26.1.2011]).

3.1.2 Rintamaveteraaniliiton toiminta

Vuonna 1999 Rintamamiesveteraani liitto vaihtoi nimensä Rintamaveteraaniliitoksi. Liitto on etujärjestö, joka on tarkoitettu vuosien 1939–1945 sotiin osallistuneille veteraaneille ja heidän perheenjäsenilleen. Liiton tavoitteena on parantaa veteraanien kuntoutusta, eläketurvaa sekä muita palveluita, joilla tuetaan veteraanien itseenäistä pärjäämistä kodeissaan. (Rintamaveteraaniliitto, [viitattu 26.1.2011].) Rintamaveteraaniliitto perustettiin alun alkaen etulinjan rivimiesten järjestöksi. Sodan raskain taakka kaatui juuri näiden miesten hartioille. (Tuomisto 1994, 13.) Vuodesta 1975 alkaen liiton jäseneksi pääsivät vain rintamasotilastunnukset saaneet miehet (Honkasalo 2007, 59). Jäseneksi pääsemisen ehdot ovat huomattavasti tiukemmat kuin Sotaveteraaniliitolla.

Liitto ilmoittaa verkkosivuillaan olevansa sitoutumaton, eikä osallistu poliittiseen tai sotilaalliseen toimintaan (Rintamaveteraaniliitto, [viitattu 26.1.2011]). Tämän lauseen taustalla vaikuttaa varmasti sisällissodan kahtia jakautuneisuus sekä veteraanijärjestöjen historia. Maailman veteraanijärjestön jäsenenä Rintamaveteraaniliitto on ollut vuodesta 1979 lähtien (Yhteistoiminta, [viitattu 26.1.2011]). Liitolla on rintamaveteraanijäseniä 8000 ja kannattajajäseniä 5500 (Rintamaveteraaniliitto, [viitattu 26.1.2011]). Veteraani-lehti on liiton jäsenlehti, joka sisältää tietoa veteraanien edunvalvonnasta ja sosiaaliturvasta sekä osastojen ja piirien toiminnasta (Veteraani-lehti, [viitattu 26.1.2011]).

3.2 Veteraanien tukeminen ja etuudet

Veteraanien tukeminen alkoi sotien jälkeen asuntoasioiden hoitamisella. Tarkoituksena oli taata veteraaneille maata sekä edullisia asuntoja ja asuntolainoja (Sulamaa 2007, 140). Seuraavana kiinnitettiin huomiota eläkeasioiden, terveydenhuollon ja sosiaaliturvan järjestämiseen veteraaneille. Veteraanijärjestöt vaikuttivat omalta osaltaan lainsäädäntöön ja päättäjiin. Tämä vaati tilanteiden tutkimista, ongelmien kartoitusta ja sen jälkeen päättäjiin vaikuttamista (Tuomisto 1994, 199).

Vuoden 1966 tammikuussa valtioneuvoston kaksi komiteaa selvitti veteraanien asunto-ongelmia sekä sosiaalisia oloja. Haastatteluiden tuloksena voitiin todeta,

että suurin osa veteraaneista oli sitä mieltä, että sodan henkinen paine oli jättänyt voimakkaammat jäljet kuin fyysiset vammat. (Honkasalo 2007, 53.) Tästä tuloksesta huolimatta veteraanien tukemisessa huomio kiinnittyi pääasiassa edunvalvontaan, perusturvaan sekä varainhankintaan keräysten muodossa.

3.2.1 Rintamasotilastunnusten jakaminen

Tunnusten jako aloitettiin huhtikuussa vuonna 1970 ja jakaminen lopetettiin vuoden 1994 lopussa. *”Rintamasotilaalla tarkoitettiin henkilöä, joka vuosien 1939–1945 sotien aikana osallistui puolustusvoimien joukoissa varsinaisiin sotatoimiin reserviläisenä, nostomiehenä, vapaaehtoisena tai vakinaisessa palveluksessa.”* Tunnuksia myönnettiin myös suomalaisille, jotka olivat saaneet Ruotsin kansalaisuuden sekä heille, jotka olivat palvelleet Saksan SS-joukoissa. (Honkasalo 2007, 59.)

Tunnus tuli anoa hakijan sotilaspiirin esikunnasta. Se oli erillinen leima sotilaspassiin. (Tuomisto 1994, 113.) Rintamasotilastunnuksia myönnettiin kaikkiaan runsas 450 000. Rintamasotilaan määrittelemisen oli edellytys veteraanien lakisääteisten etujen lisäämiselle. (Honkasalo 2007, 59.)

3.2.2 Eläkkeet veteraaneille

Rintamasotilaseläke. Vuonna 1971 astui voimaan rintamasotilaseläkelaki. Eläke oli tuloista ja omaisuudesta riippuvaista, ja sillä oli tarkoitus turvata niiden pienituloisten veteraanien toimeentulo, joilla ei ollut oikeutta kansaneläkkeeseen. Eläkettä maksettiin 55 vuotta täyttäneille rintamasotilaille varhaiseläkeluontoisena etuutena. Aiemmin maksetut ylimääräiset sotaläkkeet olivat perustuneet valtioneuvoston vuosittain vahvistettuihin määrärahoihin. (Honkasalo 2007, 60.)

Rintamalisä. Vuodesta 1971 alkaen alettiin maksaa rintamalisää rintamamiehille, jotka olivat jo siirtyneet kansaneläkkeelle. Vuoteen 1977 saakka rintamalisä oli tarveharkintainen ja edellytti kansaneläkkeen tukiosan saantia veteraanilta. Siitä eteenpäin lisää ryhdyttiin maksamaan kaikille, joilla oli rintamasotilastunnus ja jot-

ka nostivat kansaneläkettä. (Honkasalo 2007, 60.) Rintamalisä on nykyään 45,64 €/kk ja se maksetaan kansaneläkkeen tapaan eli siihen ei vaikuta saajan tulot ja omaisuus eikä siitä tarvitse maksaa veroa. Rintamalisää voi saada myös ulkomaila. (Rintamalisä, [viitattu 27.1.2011].)

Ylimääräinen rintamalisä. Työeläkettä vaille jääneet ja pientä työeläkettä saavat veteraanit alkoivat saada ylimääräistä rintamalisää vuodesta 1986 lähtien. Täysimääräinen ylimääräinen rintamalisä laskettiin niin, että se hyvittäisi kolmen vuoden rintamapalvelusajan takia saamatta jääneen eläketurvan. Ylimääräinen rintamalisä sai lopullisen muotonsa vasta vuonna 2000. (Honkasalo 2007, 61.) Sitä maksetaan Suomessa asuville, jotka saavat rintamalisää ja kansaneläkettä. Ylimääräinen rintamalisä määräytyy kansaneläkkeen mukaan siten, että 94,74 € ylittävästä kansaneläkkeestä maksetaan 25–45 prosenttia. Suurimman mahdollisen ylimääräisen rintamalisän saa sellainen henkilö, jolla ei ole muita eläke-etuuksia. Yksin asuvalla tämän suuruus on 221,27 €/kk ja parisuhteessa elävällä 191,45 €/kk. (Ylimääräinen rintamalisä, [viitattu 20.2.2011].)

Veteraanilisä. Henkilöille, jotka saavat ylimääräisen rintamalisän lisäksi korotettua tai ylintä eläkettä saavan hoitotukea, maksetaan Kansaneläkelaitoksen toimesta veteraanilisä. Veteraanilisän suuruus on 50,20 €/kk. Lisä ei vaadi hakemusta ja se on verotonta tuloa, joka ei vaikuta eläkkeensaajan asumistukeen. (Veteraanilisä, [viitattu 20.2.2011].)

3.2.3 Kuntoutusta veteraaneille

Rintamaveteraanien kuntoutuksen kokeilu alkoi vuonna 1977. Kuntoutukseen otettiin mallia jo olemassa olevasta sotainvalidien toimintakykyä ylläpitävästä kuntoutuksesta. (Honkasalo 2007, 61.) Kuntoutuksella uskottiin voivan puuttua väsymisen ja kulumisen ensioireisiin, mikä osaltaan estäisi varsinaisten sairauksien puhkeamista (Tuomisto 1994, 134).

Veteraanikuntoutusta rahoitettiin valtion vuosittaisella erillisellä määrärahalla vielä vuoden 1983 jälkeenkin, vaikka silloin säädettiin laki veteraanien kuntoutuksesta (Honkasalo 2007, 61). Vuonna 2009 valtio jakoi kunnille 38 096 000 euroa kuntou-

tusmäärärahaa. Rahat jaetaan kunnille niissä asuvien veteraanien määrän mukaisesti. Kansaneläkelaitos maksaa kuntoutuksesta aiheutuneet tarpeelliset matkakustannukset. (Rintamaveteraanien kuntoutus, [viitattu 27.1.2011].)

Kuntoutuksen hakijat jaetaan kolmeen toimintakykyluokkaan, joiden perusteella hakijoille on helpompi valita sopiva kuntoutusmuoto. Päiväkuntoutusta on mahdollista saada enintään 10–20 päivää ja muuta avokuntoutusta 20–30 käyntikertaa kalenterivuodessa. (Rintamaveteraani kuntoutus, [viitattu 27.1.2011].) Aviopuolison on mahdollista osallistua kaikkiin muihin kuntoutuksiin paitsi avo- ja päiväkuntoutukseen (Kuntoutuksen lajit, [viitattu 27.1.2011] & Kuntoutuksen muodot, [viitattu 27.1.2011]). Kuntoutusten pituuksista on omat säädöksensä rintamaveteraanien kuntoutuksesta annetussa asetuksessa (Kuntoutuksen muodot, [viitattu 27.1.2011]).

Kuntoutus alkoi Sotainvalidien Veljesliiton laitoksissa, joita rakennettiin pääosin 1980-luvulla valtion ja Ray:n tuella. 1970-luvulla kuntoutusta järjestettiin myös kylpylähotelleissa, joissa viihdetarjonta nousi kuntoutuksen rinnalle. (Honkasalo 2007, 61.) Nikkanen (2005, 79) näkee veteraanikuntoutuksen myös sosiaalisena ja muistelullisena maailmana. Muistelu ja yhdessäolo saman kokeneiden kanssa vaikuttivat tarjoavan veteraaneille eräänlaista terapiaa, joka auttoi elämänkulun hallinnassa.

3.2.4 Veteraanien hammashuolto

Veteraanit, joilla on rintamasotilastunnus, rintamapalvelustunnus, rintamatunnus tai veteraanitunnus, saavat korvausta yksityisestä hammashoidosta Kansaneläkelaitokselta. Korvaustaksa määräytyy hoidon sisällön mukaan. Kansaneläkelaitos korvaa koko maksun hampaiden tutkimuksesta, ehkäisevästä hoidosta, protetiikkaan liittyvästä kliinisestä hoidosta sekä erikoishammasteknikon tekemästä kokoproteesihoidosta. Proteesia koskevasta teknisestä työstä saa korvausta 50 prosenttia ja kaikesta muusta hammashoidosta 60 prosenttia. (Hammashoito, [viitattu 20.2.2011].)

3.2.5 Veteraanien tukeminen varainhankinnalla

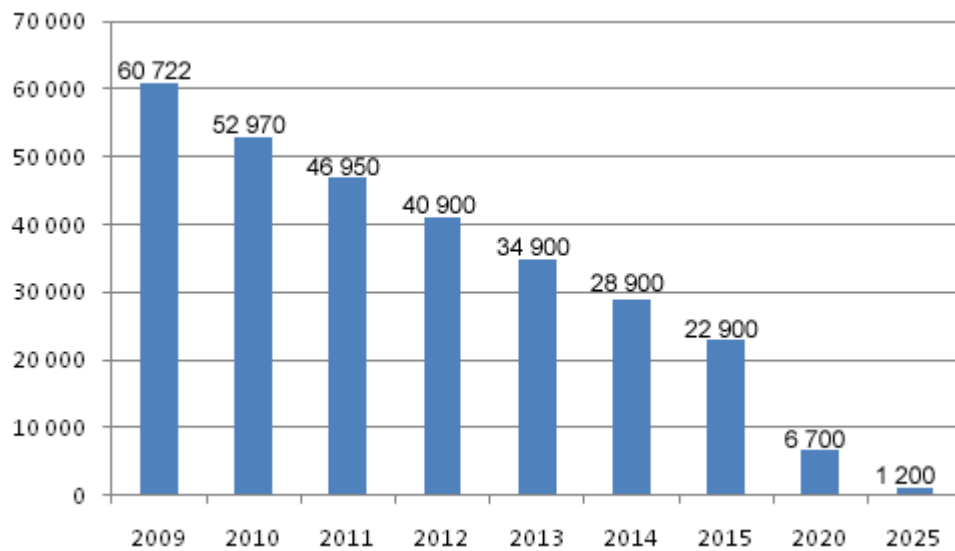
Sotainvalidien Veljesliitto, Suomen Sotaveteraaniliitto, Rintamaveteraaniliitto, Rintamanaisten Liitto ja Kaatuneitten Omaisten Liitto keräävät yhdessä varoja veteraaneille Sotiemme Veteraanit -keräyksellä, jota hoitaa Veteraanivastuu ry. Varat käytetään vähävaraisten veteraanien, heidän puolisoitensa ja sotaleskien tukemiseen mm. apuvälineiden hankinnan, virkistysten ja sairaus- sekä lääkekulujen omavastuuosuuksien muodossa. (Varainhankinta, [viitattu 26.1.2011].) Vastaaviin asioihin on jakanut sosiaalista tukea myös sotavahinkosäätiö 1990-luvun lopulta lähtien pääasiassa Suomen Sotaveteraaniliiton ja Rintamaveteraaniliiton kautta (Sulamaa 2007, 161).

3.2.6 Perinteiden vaaliminen

Vuonna 2003 perustettiin Sotainvalidien Veljesliiton, Suomen Sotaveteraaniliiton, Rintamaveteraaniliiton ja Rintamanaisten liiton toimesta Tammenlehvän Perinneliitto. Liiton tarkoituksena on hoitaa ja vaalia vuosien 1939–1945 sotien ja niiden veteraanien perinteitä. Tavoitteena on löytää yhteiskunnan kannalta tärkeät veteraaniperinteen ilmenemismuodot sekä näiden perinteiden jatkuvuutta ylläpitävät vastuunkantajat. (Tietoa, [viitattu 27.1.2011].) Molempien veteraanijärjestöjen julkaisemat historiikit ja toimintakertomukset ylläpitävät ja siirtävät veteraaniperinnettä tuleville sukupolville.

3.3 Jäljellä olevat sotiemme veteraanit

Elossa olevien veteraanien määrä vähenee vuosi vuodelta. Kuten kaikkien muidenkin niin myös veteraanien kunto heikkenee iän karttuessa. Veteraanien tuet ja palvelut eivät juuri eroa muiden ikääntyneiden palveluista, edellä mainittuja erityisuuksia luukuun ottamatta. Veteraanit ovat ikäihmisiä siinä missä kaikki muutkin iäkkäät. Vain kokemukset sotimisesta ja sodasta tekevät näistä tavallisista vanhoista miehistä sotiemme veteraaneja.

Kuvio 1. Sotaveteraanien määrän kehityksen ennusteet vuosille 2009–2025 (Veteraanien määrä, [viitattu 24.3.2011]).

Veteraanien määrä tulee vähenemään tasaisesti seuraavan 20 vuoden aikana. Edellä olevassa kuviossa on esitetty kaikkien sotiemme veteraanien määrän kehitys tuleville vuosille. Sotaveteraaneihin kuuluvat sotainvalidit, rintamaveteraanit sekä rintamanaiset. Sotainvalideja on tällä hetkellä n. 8300 (Veteraanit, [viitattu 24.3.2011]), joten muita veteraaneja on jäljellä n. 44 000.

4 PALA VETERAANIEKOKEMUSMAAILMAA

Sota-aikoja ja veteraaneja on tutkittu paljon, mutta varsinainen kokemuksiin keskittyvä tutkimustieto puuttuu. Lähdin muodostamaan kuvaa kokemusmaailmasta tutustumalla erilaisten tutkimusten ja artikkeleiden tarjoamiin kuvauksiin sota-aikojen muistelemisesta, sotimisesta, sodan selviytymiskeinoista, veteraanien terveydestä ja hyvinvoinnista sekä psyykkisistä vammoista ja traumaista. Tämän kuvan pohjalta nousi esille mielenkiintoisia asiakokonaisuuksia, joita hyödynsin laatiessani haastattelurunkoa.

Pala kokemusmaailmaa auttaa lukijaa eläytymään veteraanien elämään sekä sotimiseen ja rintamalla vietettyihin vuosiin. Esittämäni aiempi tutkimustieto tuo uusia näkökulmia ja täydentää opinnäytetyöni tulosten tarjoamaa kuvaa veteraanien sotakokemuksista ja vanhuudesta. Jokainen on kuitenkin yksilö, joten tarjoamani palanen ei välttämättä sovi kaikkien veteraanien elämään.

4.1 Sodan muisteleminen

Kansa Taisteli -lehti ilmestyi vuosien 1957 ja 1986 välisenä aikana. Lehteä mainostettiin muistelmien kokoamisen ja esittämisen areenana. Se hoiti tehtävänsä, kun mikään muu taho ei sitä rohkennut ja viitsinyt tehdä. Ennen 1980-lukua sodasta ei juuri muualla keskusteltu. Syinä pidetään poliittista varovaisuutta, halua unohtaa ”hävitty” sota sekä riidan välttämistä veteraanipiireissä. Sotien muistelemista ei kuitenkaan missään vaiheessa virallisesti kielletty vaan veteraanit kokivat itse menettäneensä sananvapautensa sekä olemassaolo-oikeutensa. (Sulamaa 2006, 302–303, 305.)

Käydyt sodat tuomittiin 1960- ja 1970-luvuilla tiedotusvälineissä ja nuorison keskuudessa, mikä teki veteraanien asioista kiellettyjä puheenaiheita sekä katkeroitti monet veteraanit. 1980-luvulla sotien muisteleminen nousi suosioon. Muistelemista ilmestyi monessa muodossa: televisiossa, radiossa, kirjoissa ja lehdissä sekä äänikaseteilla. (Sulamaa 2006, 303–304.)

Muistelemisen tarkoitus on veteraanipiireissä nähty erityisesti haluna saada nuoriso ymmärtämään veteraanien tekemän työn arvo. Muistelemisen ongelmana oli se, että kaikki piti saada talteen ja siksi muistelmät keskittyivät liiaksi konkreettisiin aikojen ja paikkojen luettelointiin sekä sotilaallisten operaatioiden tarkkoihin kuvailuihin. Aluksi oltiin myös tarkkoja siitä, ettei kukaan muu kuin itse mukana olleet saaneet muistella sotia. Veteraanien omissa muistelmateoksissa kaikkien sodassa mukana olleiden mainitseminen on tärkeä perinne. (Sulamaa 2006, 306–308.)

Muisteluun liittyy usein sodan ahdistavuus ja jopa traumatisoiva vaikutus sekä sen korostaminen, ettei sodassa ole mitään ihailtavaa. Muistelmilla pyritään vahvistamaan veljeyden tunnetta, mikä näkyy muistelmien kertomistyylin samankaltaisuutena. Myös musiikin avulla on muisteltu sota-aikoja ja samalla vahvistettu veljeyshenkeä sekä veteraaneille kuuluvaa arvoa ja kunniaa. (Sulamaa 2006, 308–310.)

Armas Kumpulainen on julkaissut teoksen, johon on koottu 19 veteraanin sota-muistelmia. Hän haastatteli vuonna 2006 19 veteraania, johon kuului myös yksi lottia. Haastattelut tehtiin haastateltavien kotona myönteisessä ilmapiirissä. Yhteisenä johtopäätöksenä haastatteluista Kumpulainen toteaa, ettei kukaan ilmaissut katumista ja katkeruutta sotaa kohtaan. Kaikki totesivat, että isänmaan tulevaisuus vaati heitä lähtemään. Haastateltavat korostivat kuitenkin sitä, että isänmaallisuutta voidaan osoittaa myös rehellisellä työllä ja aktiivisella otteella maan asioihin pelkän sotimisen sijaan. (Kumpulainen 2007, 8–9.)

4.2 Sodan ääri-ilmiöt

Päihteet. Atte Oksasen artikkelissa ”Kenraalit vauhdissa ja sotilaat sammuksissa – sotaa huumeissa ja humalassa” tuodaan esille päihteiden tärkeä asema sotateknologiassa. Päihteitä oli sota-aikana helposti saatavilla ja niiden haittavaikutuksia ei tunnettu. Sodassa mielentiloja muunneltiin luontevasti erilaisin kemiallisin ainein. Humalajuomista voitiin pitää yrityksenä hallita ahdistusta tuottavia olosuhteita. Sodan jälkeen sodan aiheuttamien traumojen käsittelyn sijaan ryypättiin. (Oksanen 2006, 181–183, 200–204.)

Paha kuolema. Ville Kivimäen artikkeli ”Rintamaväkivalta ja makaaberi ruumis – nuorten miesten matka puhtaudesta traumaan” pohjautuu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kokoamiin veteraanien muistelmakirjoituksiin ja valokuvakokoelmiin rintamalta. Artikkeliki käsittelee pahaa kuolemaa; elämistä kuolemanuhan, kaa-tuneitten ja kuolleiden vihollissotilaiden keskellä. Kivimäki vertaa rintamakokemuksia traumaattisiin kokemuksiin. Niissä molemmissa sanoin ja kuvin haetaan kokemuksen ydintä, mutta alkuperäinen kauheus ja virtaviivainen elämäntarina jäävät saavuttamatta. (Kivimäki 2008, 135–136.) Tämä asettaa haasteita luoda todellinen kuva veteraanien kokemuksista ilman kaunistelua haastattelututkimuksen avulla.

Rintamalla vallitsi kauhea sekasotku ja törkyisyys. Aistimaisemat olivat erilaisia ja erityisesti hajuaistin kautta tulleet muistot kalman hajusta syöpyivät mieleen. Sodassa liasta ja väkivallasta tuli arkipäivää, mikä piti vain hyväksyä tai uskoa, että tällä kaikella on suurempi tarkoitus. Sodan jälkeen miehekkään miehen määritelmä sisälsi äärimmäisen raadollisuuden kohtaamisen, tiukan tunnekontrollin ja ”liikaisen työn” tekemisen siitä vaieten. (Kivimäki 2008, 143, 166, 175.) Rauhan ajan, arkiseen rooliin palaaminen ei varmasti sujunut kaikkien kohdalla kivuttomasti.

Tappaminen. Sodan ymmärtäminen inhimillisenä ja historiallisen ilmiönä on helppompaa, jos ottaa huomioon sotilaan työn eli tappamisen kokemuksen. Ville Kivimäki esittelee tappamisen moninaisuutta ja ongelmallisuutta artikkelissaan ”Sotilaan työ, siviilin taakka”. Voimakas viholliskuva on merkittävässä roolissa sodankäynnissä. Suomalaiset näkivät venäläiset vihollisina, jotka pyrkivät keinolla millä hyvänsä viemään Suomen itsenäisyyden. (Kivimäki 2006, 191, 195–196.)

Vihollisen tappamisen tuli olla välttämättömyyden sanelemaa ja sitä ajateltiin tunteettomana työsuoritteena, joka oli erillään yksityisestä identiteetistä. Sodan muistelijat käyttivät yleensä tappamisesta kertoessaan passiivia tai epämääräistä ryhmää teon taustalla. Näin tappaminen pyrittiin etäännyttämään omasta identiteetistä. Vihollisen saadessa inhimilliset kasvot ja sotilaan oman kuvan muuttuessa tappajaksi, alkaa muodostua tappamisen taakka. Sodan jälkeen osa rintamamiehistä koki piinaavaa syyllisyyttä, kun taas osa muisteli tekojaan ylpeydellä. (Kivimäki 2006, 197, 202, 208.)

4.3 Terveys ja hyvinvointi

Haluan kuvata veteraanien vanhuusiän terveydentilaa ja hyvinvointia tutkimusten tarjoaman tiedon valossa, koska omassa haastattelututkimuksessa aion jättää huomiotta fyysisen terveydentilan selvittämisen. Kokonaisuuden kannalta on kuitenkin tärkeää tietää veteraanien fyysisen terveydentilan kokonaiskuva. Hyvinvointia käsittelevää tutkimustietoa tuon esille vertailutarkoituksessa.

Paula Sipilän sosiaalityön pro gradu -tutkielma ”Veteraanien hyvinvoinnin osatekijät sosiaalityön näkökulmasta Reisjärvellä” pohjautuu vuosina 2005–2006 tehtyihin veteraanien ennaltaehkäiseviin kotikäynteihin. Tutkielman merkittävät tulokset olivat sukulaisten ja läheisten tärkeä merkitys veteraanien elämässä, katkeruuden ja toivottomuuden puuttuminen elämänasenteesta sekä asioiden hoitaminen ja järjestely yleisenä elämäntapana. Raskaat ja ikävät asiat otettiin vastaan ilman suurempaa vastarintaa, ja järjestelyprosessi auttoi niiden kanssa elämisessä. Veteraanit antoivat sotakokemuksille arvoa ja kunnioitusta sekä pitivät niitä saavutuksina. Sipilä tuo tutkielmansa tuloksissa esille myös veteraanijärjestöjen paikallisyhdistysten merkittävän roolin veteraanien auttamisessa, neuvonnassa, ohjauksessa sekä vanhuuden turvana. (Sipilä 2008, 2, 54–55.)

Sosiaali- ja terveysministeriön toimesta järjestettiin vuonna 1992 postikysely, jolla pyrittiin kartoittamaan sotiemme veteraanien terveyttä ja toimintakykyä. Tulosten avulla kehitettiin veteraanien palveluita ja kuntoutusta. Vuonna 2004 tehtiin seurantatutkimus, joka käsitteli veteraanien sairauksia, oireita, toimintakykyä, elinoloja, harrastuksia, palveluiden käyttöä ja kuntoutusta. Tutkimuksen perusteella voitiin todeta, että yli puolet vastanneista piti terveydentilaansa kohtalaisena ja ei-invalideista 27 prosenttia koki terveyden tilansa erittäin hyväksi. Viimeisen kuukauden aikana veteraaneilla oli tavallisesti ilmennyt tuki- ja liikuntaelinten kipuja ja särkyjä. Yli puolet vastanneista kertoi kärsivänsä joskus masennuksesta. Tutkimukseen vastanneista yli 90 prosenttia piti kuntoutusta tarpeellisena. Seurantatutkimuksen perusteella todettiin, että veteraanien terveydentila ja toimintakyky olivat paremmat kuin alkuperäisessä vuoden 1992 kyselyssä. (Laatikainen, ym. 2009, 1, 31–32.)

4.4 Psyykkiset vammat ja traumat

Airi Hautamäki ja Peter G. Coleman etsivät selityksiä PTSD:n vähäiselle esiintyvyydelle suomalaisten sotaveteraanien keskuudessa 30 veteraanin syvähaastattelun avulla (Hautamäki & Coleman 2001, 165). PTSD on lyhennys sanoista post-traumatic stress disorder eli trauman jälkeinen stressihäiriö. Sota lukeutuu trauman mahdolliseksi aiheuttajaksi.

Heti sodan jälkeen sotaveteraanit välttelivät sodan ajattelemista sekä siitä puhumista. Monet näkivät unia sodasta heti kotirintamalle palattuaan. Tämä aika oli usealle veteraanille vaikeaa ja he kärsivät PTSD:n oireista. Ajan kanssa oireet kuitenkin helpottivat. (Hautamäki & Coleman 2001, 168–169.) PTSD:n tavallisia oireita ovat painajaiset ja univaikeudet, masentuneisuus, apaattisuus, jatkuva varuillaanolo, ärsykeherkkyys, keskittymisvaikeudet, raivonpuuskat, tunne-elämän ongelmat sekä traumaan liittyvien asioiden välttely ja vaikeus muistaa siihen liittyviä asioita (Valkonen 2010, 21).

Tutkimus osoitti, että suomalaiset sotaveteraanit olivat halukkaita jakamaan myös raskaimpia sotakokemuksiaan, kuten hyvän kumppanin kuoleman. Tällaisista kerrottaessa haastateltavat ilmaisivat eniten suruaan. Haastatteluista kävi ilmi, että veteraanit olivat käyneet kokemuksensa läpi kokonaisvaltaisesti. Kokemusten jakaminen tuotti veteraaneille helpotuksen tunteita. Veteraanijärjestöt tarjosivat hyvän tahon jakaa kokemuksia puhumalla ja kirjoittamalla. (Hautamäki & Coleman 2001, 169, 172.)

Sodan menetykset ja saavutukset yhdistyivät osaksi vanhenemisprosessia ja elämäntarinaa. Sota-aikojen kärsimykset koettiin välttämättömiksi ja syvästi merkityksellisiksi. (Hautamäki & Coleman 2001, 171.) Psyykkiset vammat koettiin siis raskaimiksi ja kasvattaviksi, mutta myös merkittäviksi voimavaroiksi.

4.5 Sotainvalidien kokemusmaailma

Sirkka Nivalan väitöskirja ”Kokemuksellinen vanheneminen sotainvalideilla: Suomalaisten sotainvalidien kokemus elämänsästä ja ikääntymisestäään” on lä-

himpänä omaa opinnäytetyötäni. Invalidien sijaan keskityn kuitenkin veteraaneihin, joilla ei ole invaliditeettia, ja lähestyn veteraanien kokemusmaailmaa hieman suuremmasta näkökulmasta kuin Nivala invalidien kohdalla. Nivalan väitöskirja tarjoaa aineiston sotainvalidien ja sotaveteraanien kokemusten, näkemysten ja elämänasenteen vertailuun.

Nivala lähestyy aihettaan neljän tutkimustehtävän kautta. Hän pyrkii selvittämään sotainvalidien omaa kuvausta ja kokemusta elämästään, henkilökohtaista käsitystä sodan vaikutuksista elämään, ajatuksia ja kokemuksia tämän hetkisestä elämästä ja suhdetta ympäröivään yhteiskuntaan. Nivala haastatteli 15 sotainvalidia vuonna 2003. Haastatteluiden pohjalta huomattiin, että lannistumattomuus ja määrätietoinen pyrkimys ratkaisuihin olivat keskeisessä roolissa sotainvalidien elämässä selviytymisessä. Haastateltavat kokivat myös, etteivät he olleet saaneet kaikkea heille kuuluvaa arvostusta ja apua. Ulkoisen vapauden osittaisen puuttumisen ei ollut annettu vaikeuttaa elämää. Ikävuosien myötä myös sisäinen vapaus kasvoi ja elämää pystyttiin katsomaan taaksepäin ja toteamaan, että selvittiin sitenkin. (Nivala 2010, 14,35,140.)

Sotakokemukset ja niiden merkitys Suomen vapaudelle ja kehitykselle olivat välttämätön edellytys selviytymiselle ja jaksamiselle elää. Sotainvalidit kokivat elämän menevän koko ajan parempaan suuntaan. Mennyt, eletty elämä koettiin voimavarana selviytymiskokemuksissa ja eletyn elämän hyväksymisessä. Elämänmyönteisyydellä oli tässä erityinen merkitys. Haastateltavien puheesta kävi ilmi sotaan liittyvien kokemusten kipeys ja voimattomuuden tunne. Sotainvalidien Veljesliittoon haastateltavien keskuudessa ja erityisesti liiton sotien jälkeen tekemään työhön oltiin tyytyväisiä. (Nivala 2010, 140–142.)

5 ONNISTUNUT VANHENEMINEN

Mistä koostuu onnistunut vanhuus? Tutkimusten pohjalta on kirjallisuudessa muodostettu näkemyksiä onnistuneen vanhuuden sisällöstä ja siihen vaikuttavista asioista. Elämän tarkoituksellisuus ja hallinta, oikeanlainen tapa muistella, eletty elämä ja koettu arvostus sekä vanhuuden muutoksista, menetyksistä ja vastoin käymisistä selviytyminen, ovat onnistuneen vanhenemisen avaintekijöitä.

Sotakokemuksilla on oma vaikutuksensa veteraanien onnistuneeseen vanhenemiseen. Tässä luvussa käyn läpi onnistunutta vanhenemistä teoriassa, joka konkreetisoituu käytäntöön tekemissäni haastatteluissa. Ensin esittelen onnistuneen vanhenemisen sisältöä ja edellytyksiä. Lopuksi kuvaan kaksi keinoa, jolla vanhus pyrkii sopeutumaan vanhuuden mukanaan tuomiin muutoksiin ja menetyksiin, sekä vaihtoehtoisia vanhenemiseen liittyviä teorioita. Näihin kaikkiin edellä mainittuihin asiakokonaisuuksiin ja teorioihin tulen palaamaan tutkimukseni tulosten loppupäätelmissä.

5.1 Sisältöä ja edellytyksiä

Onnistunut vanheneminen muodostuu sairauksien ja toiminnanvajausten vähäisyydestä, hyvästä fyysisestä ja kognitiivisesta toimintakyvystä ja aktiivisesta elämänotteesta. Aktiivinen vanheneminen nähdään fyysisen aktiivisuuden ylläpitona, ajan tasalla pysymisenä, sosiaalisten verkostojen ylläpitämisenä, harrastuksina ja osallistumisena sosiaaliseen toimintaan. Lapsuuden ja nuoruuden olosuhteilla on tärkeä merkitys sosiaalisen ja terveystilanteen muodostumisessa. Eri elämänvaiheissa tätä pääomaa kulutetaan ja uusitaan. (Heikkinen 2008, 402,407.) Pääoma vaikuttaa onnistuvan vanhuuden kehittymiseen ja kokemiseen.

Vanhenemisen kokemiseen vaikuttavat yleiset käsitykset siitä mikä on suotavaa, hyväksyttävää ja arvokasta vanhoille ihmisille. Näihin käsityksiin liittyy myös se, kuinka vanhukset kokevat itseään arvostettavan. (Jyrkämä 2001, 307.) Onnistunut vanheneminen on sidoksissa myös arvostettavuuden tunteeseen. Veteraanien kohdalla yleinen arvostus on ollut vähäistä heti sotien jälkeen, mutta se on paran-

tunut vuosien varrella. Vanhuuttaan viettävistä veteraaneista jo suurin osa on varmasti saanut osakseen riittävää arvostusta yhteiskunnan suunnalta.

Onnistunut vanheneminen vaatii elämänhallintaa eli kykyä saavuttaa itselleen tärkeät tavoitteet elämässä (Brandstädter 1997, 117). Elämänhallinta on kokemusta siitä, että pystyy vaikuttamaan oman elämänsä kulkuun. Elämänhallintaan kuuluu tietoinen elämänsä ohjaaminen tilanteisiin, joissa koetaan tasapainoa ja sujuvuutta. (Saarenheimo 2004, 142, 144.)

Psyykkisen hyvinvoinnin voimavarana voidaan nähdä erilaiset elämän myrskyt ja menetykset. Niiden avulla uudet vastaavanlaiset tilanteet on helpompi kohdata ja säilyttää riittävä tasapaino. (Saarenheimo 2004, 148.) Sotien aikana koetut kärsimykset ja vastoinkäymiset ovat voineet olla hyödyksi veteraaneille heidän elämänsä myöhemmissä vastoinkäymisissä.

5.2 Elämän tarkoituksellisuus

Elämän tarkoituksellisuuden tunne on yksilöllinen kokemus elämisen arvoisesta ja mielekkästä elämästä ja sen syistä. Vanhuudessa koetaan menetyksiä, jotka saavat pohtimaan elämän tarkoituksellisuutta. Tutkimusten mukaan iän karttumisen myötä ihminen tuntee elämänsä yhä enemmän tarkoitukselliseksi. Elämän tarkoituksellisuuden tunnetta lisäävät yleensä hyvä terveys ja toimintakyky, antoisat ihmissuhteet, muistelu, mielekäs harrastus, sitoutuminen, optimistisuus, huumori, hengellinen ja filosofinen pohdiskelu sekä luovuus ja joustavuus. Jokainen henkilö kokee elämän tarkoituksellisuuden henkilökohtaisesti ja luo omat elämän tarkoituksensa. (Read 2008, 231–241.)

Muistelulla on suuri merkitys vanhuudessa. Muistelun tulisi pyrkiä kokonaisvaltaiseen elämän hahmottamiseen ja hyväksymiseen sekä elämän ongelmatilanteiden pohtimiseen ja niiden pohjalta omaksuttujen ratkaisutapojen hyödyntämiseen nykyisissä ongelmatilanteissa (Read 2008, 238). Menneisyyteen pakeneva ja liukuva muistelu vähentää elämän tarkoituksellisuuden tunnetta. Menneisyyteen pakenevassa muistelussa ihannoidaan mennyttä elämää ja paheksutaan nykyistä elä-

mää. Liukuva muistelu taas keskittyy epäonnistumisiin, katkeruuteen ja epätoivoon menneisyyttä kohtaan. (Read 2008, 238.)

5.3 Sulautuminen ja mukautuminen

län tuomien menetysten käsittely vaatii minän joustavuutta. Vanhetessa menetyksien kokemiseen kuuluu usein toiveminän ja todellisen minän välisiä ristiriitoja, joita voidaan lieventää sulauttamalla tai mukauttamalla. Sulautuessaan henkilö yrittää aktiivisesti muuttaa epätydyttävää tilannetta vastaamaan tavoitteitaan ja toiveminaa. Mukautuessaan henkilö taas pyrkii lieventämään ristiriitoja ja niihin sisältyviä kielteisiä tunteita sovittamalla tavoitteet vastaamaan ympäröivää todellisuutta. (Brandstädter 1997, 123, 118–119.)

5.4 Vanhenemisteorioita

Irtaantumis-, aktiivisuus- ja jatkuvuusteorioiden kuvaavat yksilön sopeutumista vanhuuteen ja pyrkimystä hyvään, onnistuneeseen vanhenemiseen (Jyrkämä 2001, 292). Irtaantumisteorian mukaan hyvä ja onnistunut vanheneminen edellyttää tasapainoista, toivottua ja vapaaehtoista irtaantumista sosiaalisesta ympäristöstä ja yhteiskunnasta (Jyrkämä 2001, 293, Cummingin & Henryn 1961, 14–15, mukaan). Aktiivisuusteoriassa hyvä ja onnistunut vanheneminen edellyttää aktiivisuuden ylläpitämistä ja menetyksiin sopeutumista aktiivisella tavalla. Jatkuvuusteoriassa taas henkilö jatkaa elämänsä aikana omaksumien toimintamallien käyttöä sopeutuksessaan vanhenemiseen ja saavuttaa näin hyvän ja onnistuneen vanhenemisen. (Jyrkämä 2001, 294.)

Homeostaasiteorian mukaan ihminen pyrkii ylläpitämään tasapainoista ja ihanteellista olotilaa. Tämä olotila voi järkkäytyä ihmisen sisäisten tai ulkoisten tekijöiden seurauksena. Tällaisissa häiriötilanteissa homeostaasimekanismit aktivoituvat. Aktiivisia mekanismeja ovat mm. loppuneiden toimintojen aloittaminen uudelleen tai sen kompensoiminen jollain toisella toiminnolla. Passiivisia mekanismeja taas ovat

toimintojen merkitysten muuttaminen niin, että säilyneiden toimintojen merkitystä lisätään ja menetettyjen toimintojen vähennetään. (Hervonen & Pohjolainen 1991, 88.)

Sosiaalinen vanheneminen kuvaa sitä, miten erilaiset ajallisesti ja paikallisesti muuttuvat yhteiskunnalliset tekijät määrittävät ikääntyvien elämäntähtäilyä. Yhteiskunnalliset tekijät sekä muovaavat että muokkautuvat osaksi ikääntyvien elämistä, toimintaa ja kokemusmaailmaa. Ikääntyvät itse taas muuttavat omalta osaltaan ympäristöään ja yhteiskuntaa. (Jyrämä 2001, 279.)

5.5 Gerotranssendenssi

Gerotranssendenssilla tarkoitetaan materialistisen ja rationaalisen elämäntähtäilyksen muuttumista kosmiseksi ja transsendenttiseksi eli yliaistilliseksi. Yleensä tämän muutoksen myötä tyytyväisyys elämään lisääntyy. Gerotranssendenssi muistuttaa läheisesti mielenrauhaa. Gerotranssendenssin kehittymisestä kertovat seuraavat vanhuksessa ilmenevät asiat: Kosminen yhteyden tunne maailmanhengen kanssa lisääntyy. Aika, tila ja objektit määritellään uudelleen. Kuoleman pelko, kiinnostus sosiaaliseen kanssakäymiseen ja materiaa kohtaan vähenevät. Yhteyden tunne menneiden ja tulevien sukupolvien kanssa kasvaa. Itsekeskeisyys vähenee ja mietiskelyn tarve kasvaa. (Tornstam 1994, 75, 79.)

Länsimaisessa yhteiskunnassa gerotranssendenssin ilmeneminen nähdään negatiivisesti irtautuneena, luhistuneena ja aktivointia tarvitsevana vanhuksena, vaikka todellisuudessa vanhus pyrkii kohti uusia näkökulmia ja viisautta. Vanhustyöntekijät, omaiset ja ikääntyneet itse usein jarruttavat luonnollista kehitystä kohti gerotranssendenssia. Monet ikääntyneet myös häpeävät sen kehittymistä. (Tornstam 1994, 76, 80.)

6 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

Ennen tutkimuksen käytännön toteutusta tulee miettiä, mihin kysymyksiin pyrkii tutkimuksellaan vastaamaan, minkälaista tutkimusta on tekemässä ja millä tavoin aikoo tutkimuskohdetta lähestyä. Tämä on oleellinen vaihe tutkimuksen onnistumisen kannalta. Valitut lähtökohdat ohjaavat tutkimusta käytännön vaiheessa oikeaan suuntaan. Tutkimuskysymykset laadin heti prosessin alkuvaiheessa, mutta ne muotoutuivat lopulliseen muotoonsa tutkimusta tehdessäni. Oman tutkimukseni kohdalla laadullinen tutkimus oli alusta lähtien luonnollinen valinta aiheeni sekä persoonani perusteella. Fenomenologisen lähestymistavan valitsin sen haasteellisuuden ja kiehtovan filosofisuuden takia. Tietysti valitsemani lähestymistapa soveltuu hyvin myös kokemuksien ja merkityksien tutkimiseen. Tässä luvussa kerron tarkemmin näistä kolmesta valinnastani.

6.1 Tutkimuskysymyksien äärellä

Tutkimuksellani pyrin selvittämään veteraanien kokemuksia sodasta ja vanhene- misesta. Tarkoitukseni on selvittää, millainen on elettyjen sota-aikojen merkitys veteraanien vanhenemisessä. Kartoitan tutkimuksellani veteraanien ajatuksia ja kokemuksia sodasta, veteraaniudesta, vanhenemisestä ja nykyhetkestä. Näiden ajatusten ja kokemusten pohjalta pyrin tekemään tulkintoja koetun sodan merki- tyksistä veteraanien vanhenemiselle.

6.2 Laadullista tutkimusta tehden

Laadullisella tutkimuksella kuvataan todellista elämää. Tutkimuksen kohdetta pyri- tään lähestymään mahdollisimman kokonaisvaltaisesti tavoitellen tosiasioiden pal- jastamista. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 161.) Ihmisten välinen sosiaalinen merkitysmaailma on laadullisen tutkimuksen tarkastelun kohteena. Tutkimuksen aikana syntyvien tulkintojen avulla voidaan tuoda esille välittömän havainnon ta- voittamattomissa olevia asioita ihmisen toiminnasta tai hänen tuottamistaan kult- tuurituotteista. (Vilkkä 2005, 97–98.)

Aineiston hankinta tapahtuu yleensä laadullisin menetelmin eli erilaisilla haastattelulla, havainnoinnilla ja dokumenttien diskursiivisilla analyysillä. Laadullisessa tutkimuksessa ihminen kerää tiedon, koska hän pystyy sopeutumaan vaihteleviin tilanteisiin. Tutkittava joukko valitaan tarkoituksenmukaisesti ja tapauksia käsitellään ainutlaatuisina. Tämä huomioidaan myös yksityiskohtaisessa ja monitahoisessa analysointivaiheessa. (Hirsjärvi ym. 2010, 164.)

6.3 Fenomenologisesti lähestyen

Edmund Husserl loi pohjan puhtaalle fenomenologialle. Husserlin lause: ”Zu den Sachen selbst”, eli paluu asioihin itseensä on fenomenologian perusteeksi. Fenomenologia pyrkii kuvaamaan asioita ilman teoreettisia ja metafysisiä käsitteitä. (Perttula 1995, 6, 8–9.)

Fenomenologiassa tutkitaan kokemuksia eli ihmisen suhdetta omaan elämäntodellisuuteensa. Ihmisen ymmärtäminen vaatii tämän suhteen olemassaolon tiedostamista. Fenomenologian mukaan ihmisen suhde maailmaan on intentionaalinen eli kaikki merkitsee ihmiselle jotakin. Kokemukset muotoutuvat merkitysten mukaan, jotka ovatkin fenomenologisen tutkimuksen varsinainen tutkimuskohde. (Laine, T. 2001, 27.)

Kokemusten tutkiminen ei tuota tutkitusta aiheesta yleispätevää tietoa ja tarkoituksena ei ole tavoittaa ihmisen koko kokemusmaailmaa (Perttula 2009, 154; Lehtomaa 2009, 192). Ennen tutkimuksen aloittamista tutustutaan tutkittavan kokemuksen ja elämäntilanteen teoriaan (Perttula 2009, 152). Teoreettinen viitekehys ei kuitenkaan toimi fenomenologisessa tutkimuksessa valmiina teoreettisena mallina, joka ohjaa koko tutkimusta. Jos tutkija ei pääse vähääkään eroon ennakkoluuloistaan ja pinttyneistä tavoista ymmärtää toista, ei hän ehkä tavoita toisen alkuperäistä kokemuksen maailmaa eli erityislaatuista suhdetta johonkin tiettyyn asiaan. (Laine, T. 2001, 32–33.) Tutkija pyrkiikin korvaamaan asioiden ymmärtämisen etukäteisymmärryksen kautta tieteellisellä fenomenologisella asenteella (Lehtomaa 2009, 164).

7 AINEISTOA KERÄÄMÄSSÄ

Tutkimusta varten täytyy hankkia aineistoa. Ennen hankintaa pitää valita sopiva menetelmä, kiinnittää huomiota käytännön asioihin ja tehdä tarvittavat alkuvalmistelut. Menetelmä tulee valita tutkimuksen aiheen ja tavoitteiden mukaisesti. Kun edellä mainitut asiat ovat huolellisesti hoidettu, aineiston kerääminen sujuu joustavasti ja tarkoituksenmukaisesti.

Seuraavaksi kuvaan aineistonhankintaprosessin menetelmän valinnasta aina litterointiin asti. Menetelmän soveltamista käsittelevässä alaluvussa kerron konkreettisesti haastateltavien valinnasta ja haastatteluiden kulusta. Samalla esittelen lyhyesti myös aineiston hankinnassa avustaneen yhteistyökumppanini Ilveskodin. Salassapitoon ja luottamuksellisuuteen liittyviä asioita käsittelen menetelmään liittyvien käytännön asioiden yhteydessä.

7.1 Menetelmän valinta

Valitsin aineiston keruumenetelmäksi haastattelun, koska tutkin tuntematonta, vaikeaa ja arkaa aihetta. Tutkimuksessani ihminen toimii aktiivisesti ja luo merkityksiä, ja etukäteistiedon mukaan aiheeni tuottaa monitahoisia vastauksia. Havainnointi on välttämätön perusmenetelmä kaikille tieteen eri aloille. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 35, 37.) Aion täydentää ja tukea haastattelumenetelmäni tekemällä havaintoihini perustuvia muistiinpanoja haastattelun kulusta ja haastateltavasta.

Haastattelu on ennalta suunniteltua päämäärään eli tiedon keräämiseen pyrkivää toimintaa. Pysin haastatteluiden avulla luomaan kuvan haastateltavien ajatuksista, käsityksistä, kokemuksista ja tunteista. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 41–42.) Haastattelun eri muodoista valitsin tutkimuksessani käytettäväksi teemahaastattelua. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelu, joka etenee kaikilla haastateltavilla samojen keskeisten teemojen eli aihepiirien mukaan (Hirsjärvi & Hurme 2008, 48). Teemahaastattelun haastattelurunko rakennetaan teoria- ja tutkimustiedon pohjalta nousseista ilmiöistä ja pääkäsitteistä iskusanamaiseksi luetteloksi. Haastattelutilanteessa teemalista toimii haastattelijan muistilistana, jonka pohjalta muo-

dostetaan tarkentavia kysymyksiä. Haastattelijan lisäksi myös haastateltava toimii teemojen tarkentajana. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 66.)

7.2 Menetelmä käytännössä

Hirsjärven ja Hurmeen (2008, 133–134) mukaan ikäihmisten haastattelu on miellyttävää, koska he ovat mielissään, kun heidän mielipiteistään ollaan kiinnostuneita. Haastatteluiden venyminen tulee ottaa huomioon suunnitteluvaiheessa. Haastattelutilanteessa täytyy huomioida ikäihmisten mahdolliset rajoitteet, kuten huono kuulo. Ikäihmisiä tulee myös teititellä ennen kuin sinunkaupat on tehty.

Haastattelun onnistumisen kannalta on tärkeää miettiä ennen haastattelutilannetta myös käytännön järjestelyjä. Ajankohdan on hyvä olla arkipäivä klo 8–20 välillä (Hirsjärvi & Hurme 2008, 73). Haastattelupaikan tulee olla rauhallinen ja haastateltaville turvallinen. Lämpötilan ja valonmäärän tulee olla sopivat. Haastattelun keston suunnittelussa on huomioitava, että haastattelun loppuun tulee jättää aikaa myös vapaamuotoiselle keskustelulle, koska haastattelu on sisältänyt henkilökoh-
taisia asioita. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 73–75.) Haastattelutilanteen istumajärjestyksellä on myös merkitystä. Paras tapa on istua vastakkain tai kulmittain (Hirsjärvi & Hurme 2008, 91).

Haastattelumenetelmään liittyy hyvin monitahoisia eettisiä ongelmia. Tärkeimpiä eettisiä periaatteita ovat informointiin perustuva suostumus, luottamuksellisuus, seuraukset ja yksityisyys. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 19–20.) Nämä periaatteet huomioin tutkimuksessa laatiessani haastateltaville Haastattelulupa -lomakkeen (Liite1), jossa annoin informaatiota tutkimuksesta, haastatteluaineistojen käsittelystä, salassapidosta ja luottamuksellisuudesta.

7.3 Menetelmän soveltaminen

Haastattelin viittä veteraania heidän ollessaan kuntoutusjaksolla Ilveskodissa. Kanta-Hämeen sairaskotisäätiön Ilveskoti kuntouttaa ja hoitaa sotainvalideja, so-
tietamme muita veteraaneja, heidän puolisoitaan ja leskiään sekä muita hämeenlin-

nalaisia ikäihmisiä (Ilveskoti, [viitattu 29.6.2011]). Haastattelut tehtiin maaliskuu-, huhtikuun- ja toukokuussa vuonna 2011. Valitsin haastateltavat niiden veteraanien joukosta, jotka olivat minulle sopivina aikoina kuntoutusjaksolla. Kävin henkilökohtaisesti kysymässä lupaa haastatteluun, enkä saanut yhtään kielteistä vastausta.

Haastatteluiden ajankohdat vaihtelivat arkipäivisin klo 9 ja 17 välillä riippuen haastateltavien kuntoutusohjelmien aikatauluista. Haastattelutilanteet, alku- ja loppu keskusteluineen, kestivät keskimäärin tunnin verran. Paikka määräytyi eri tilojen käytettävyyden mukaan, mutta jokainen haastatteluissa käytetty tila oli rauhallinen ja haastateltavalle turvallinen. Paikalla olivat vain minä ja haastateltava. Haastattelu eteni jokaisen haastateltavan kohdalla edeltäkäsini laatimani teemahaastattelurungon (Liite2) mukaan, ja lopuksi annoin kaikille vielä mahdollisuuden täydentää haastatteluaan tai esittää kysymyksiä asioista, jotka jäivät askarruttamaan mieltä.

Nauhoitin kaikki haastattelut, koska vain siten haastattelu on sujuva ja saadaan aikaan luonteva ja vapautunut keskustelu (Hirsjärvi & Hurme 2008, 92). Kaikki haastattelut tehtyäni litteroin nauhat. Litteroinnilla tarkoitetaan tallennetun laadullisen aineiston kirjoittamista puhtaaksi sanasta sanaan (Hirsjärvi ym. 2010, 222). Aineiston työstäminen ja analysointi on helpompaa lukemalla kuin kuuntelemalla. Kirjoitetun aineiston kanssa pystyin hyödyntämään erilaisia muistiinpano- ja merkintätapoja.

8 AINEISTOA ANALYSOIMASSA

Fenomenologisessa ymmärtämisessä tuloksia pyritään suhteuttamaan jo olemassa olevaan ymmärrykseen. Tämän jälkeen tutkija suhteuttaa vielä kerran ymmärtämistään haastatteluaineistoon. Tutkijan ymmärrys tutkittavasta ilmiöstä saa mahdollisuuden ihmisten välisessä kohtaamisessa. Onnistuneessa tilanteessa koetun syvin merkitys onnistutaan tiivistämään yleiseksi tiedoksi. (Lehtomaa 2009, 191–192.) Tähän pyrin tutkimukseni analysointiprosessilla. Oma ymmärrykseni tutkitusta asiasta laajeni prosessin edetessä. Ennakkoymmärrykseni ei täysin vastannut todellisuutta, vaikka senkin piirteitä löysin tuloksia analysoidessani.

Fenomenologisen haastatteluaineiston analyysin alussa jokainen haastateltava muodostaa oman kokonaisuuden. Analyysi etenee niin, että jokaisesta haastattelusta muodostetaan yksilökohtainen merkitysverkosto. Tämän jälkeen pyritään muodostamaan yleisiä merkitysverkostoja. Nämä verkostot ovat ydinmerkityksiä, jotka ovat yhteisiä jokaiselle yksilökohtaiselle merkitysverkostolle, ja ne ovat välttämättömiä, jotta tutkittava ilmiö on ymmärrettävässä muodossa. Yleisiä merkitysverkostoja voi olla yksi tai useampi. (Lehtomaa 2009, 182, 185.) Analyysin edetessä litteroidut haastattelut lyhenevät ja tiivistyvät vaihe kerrallaan. Yksilölliset kokemukset muuntuvat yleisiksi kokemuksiksi. Viiden haastattelun analysointini tuloksena syntyneestä yleisestä merkitysverkostosta eivät kaikki merkitykset välttämättä löydy jokaisesta yksilöllisestä merkitysverkostosta. Tämä johtuu aineiston pienuudesta sekä halustani nostaa esille joitain muutamien haastateltavien merkitysten mielenkiintoisia yksityiskohtia.

Tässä luvussa esittelen hankitun tutkimusaineistoni analysointimenetelmää teoriassa sekä käytännössä. Esittelen aineistolle tekemäni analysoinnin yksityiskohteisesti vaihe kerrallaan. Analysoinnin eri vaiheista syntyneet tuotokset jätin pois, koska tutkimukseni tavoitteen kannalta oleellisin tulos löytyy seuraavassa luvussa esiteltävästä analysoinnin lopullisesta tuotoksesta.

8.1 Analyysimenetelmän valinta ja esittely

Tässä tutkimuksessa käyttämäni analyysimenetelmän olen soveltanut Amedeo Giorgin fenomenologisen psykologian analyysimenetelmän ja Juha Perttulan siitä laatiman muunnelman pohjalta. Giorgi korostaa oman menetelmänsä kohdalla sitä, että menetelmää tulee aina soveltaa tutkittavan ilmiön mukaisesti, niin että sen avulla saavutetaan parhaalla mahdollisella tavalla tutkimuksen kohteena oleva ilmiö (Perttula 1995, 68). Perttula laati Giorgin menetelmästä oman muunnelmansa, koska hänen tutkimuksensa aineisto oli hankittu teemahaastatteluilla ja saatu aineisto oli erittäin laaja. Giorgin menetelmän vaiheet eivät olleet Perttulan mukaan riittäviä laajan aineiston luotettavaan analyysiin, ja hän halusi myös arvioida fenomenologisen psykologian analyysimenetelmän soveltuvuutta teemahaastattelulla hankitun tutkimusaineiston analyysiin. Perttula ei poistanut yhtään Giorgin alkuperäiseen menetelmään kuuluvaa perustoimintatapaa vaan laajensi ja tarkensi menetelmää muutoksillaan. (Perttula 1995, 90.)

Soveltamani menetelmä on eräänlainen välimuoto Giorgin ja Perttulan menetelmistä. Perttulan muunnellusta menetelmästä hyödynsin teemahaastattelulla hankitun aineiston analyysia varten tehdyistä muutoksista osan, jotka yhdistin Giorgin perusmenetelmään pienin muokkauksin. Perttulan menetelmä oli mielestäni liian työteliäs, monivaiheinen ja itseään toistava, joten supistin analyysivaiheiden määrää ja muokkasin joidenkin vaiheiden sisältöä omalle tutkimukselleni sopivammaksi. Näin saadun sovelletun menetelmän katsoin vastaavan parhaiten tutkimukseni tarkoitukseen ja tutkimuskysymyksiin. Työmäärä ja työn laajuus säilyivät näin kohtuullisina. Sovellukseni avulla onnistun esittämään tutkimukseni tulokset selkeämmin, kiinnostavammin ja elävöittävästi, haastatteluiden suorista lainauksista, tinkimättä.

8.2 Analyysimenetelmän vaiheet

Ensimmäisessä vaiheessa tutustuin aineistoon avoimesti tavoitellen huolellista kokonaisnäkemyksiä. Tässä vaiheessa pyrin eläytymään tutkittavan kokemukseen ja kohtaamaan aineiston ilman ennakkokäsityksiä. (Perttula 1995, 69.) Litterointi ja litteroitujen tekstien läpilukeminen vastasivat analyysin ensimmäisen vaiheen si-

sältöä. Toisessa vaiheessa jaoin koko aineiston sisältöalueisiin, jotka voivat olla erilaisia kuin mitä aineistoa kerätessä on ajatellut (Perttula 1995, 91). Luin jokaisen haastattelun yksitellen läpi ja jaoin tekstin vaihtoehtoisiksi sisältöalueiksi. Lopuksi valitsin ne sisältöalueet, jotka nousivat kaikista haastatteluista esille.

Merkityksiä sisältävät yksiköt, jotka ilmaisevat tutkittavan ilmiön kannalta olennaisen merkityksen, erotin aineistosta analyysin kolmannessa vaiheessa (Perttula 1995, 72). Tämän vaiheen tein intuitiivisesti ja turhia miettimättä. Erotin merkityksiä sisältävät yksiköt tulostetusta aineistosta kaarisuluilla yksi haastattelu kerrallaan. Seuraavassa vaiheessa käänsin nämä merkityksiä sisältävät yksiköt tutkijan yleiselle kielelle (Perttula 1995, 74). Kirjoitin jokaisen haastattelun uudelleen niin, että käännetty merkityksiä sisältävät yksiköt muodostivat kukin oman kappaleensa. Saadut käännökset sijoitin aiemmin muodostettuihin sisältöalueisiin viidennessä vaiheessa. (Perttula 1995, 92.) Sijoitukset merkitsin sisältöalueiden mukaisilla numero-kirjain-yhdistelmillä käännösten perään. Muutaman merkityksiä sisältävän yksikön sijoitin kahteen eri sisältöalueeseen. Pysin tekemään sijoitukset eri haastatteluiden kohdalla samalla tavalla, niin että lopputulos olisi mahdollisimman johdonmukainen.

Kuudennessa vaiheessa etsin sisältöalueisiin liittyviä merkitystihentymiä ja muodostin niistä yksilökohtaisia merkitysverkostoja (Perttula 1995, 92). Merkitystihentymiä etsiessäni alleviivailin edellisten vaiheiden pohjalta syntynyttä kirjallista versiota haastatteluista. Kuvasin kertomuksen muodossa kuhunkin sisältöalueeseen liittyvät merkitystihentymät kunkin haastattelun kokemusmaailmassa (Perttula 1995, 92). Tässä vaiheessa muodostin viisi yksilökohtaista merkitysverkostoa eli yhden jokaisesta haastattelusta.

Edellisessä vaiheessa saadut merkitysverkostot muunsin yleisen kokemuksen muotoon seitsemännessä vaiheessa kirjoittamalla haastattelut jälleen uuteen muotoon. Pysin näkemään yksilökohtaiset merkitysverkostot kuvaamassa yleistä kokemusta (Perttula 1995, 93). Merkityksiä ei mielletty enää vain yhden tietyn ihmisen kokemusmaailmaan kuuluvaksi vaan esimerkeiksi tutkittavien yhteisistä merkityksistä (Perttula 1995, 95).

Kahdeksannessa eli analyysin viimeisessä vaiheessa siirryin yksilökohtaisista merkitysverkostoista yleiseen merkitysverkostoon. Yleinen merkitysverkosto koostuu tutkittavan ilmiön kannalta keskeisistä sisällöistä, jotka on nostettu esille yksilökohtaisissa merkitysverkostoissa. Yleinen merkitysverkosto on aina tutkijan laattima käsitteellinen likiarvo tutkittavien yhteisistä kokemuksista. (Perttula 1995, 84–85, 89.) Tämän vaiheen tuloksena syntyi yksilökohtaisten merkitysverkostojen pohjalta yksi yleinen merkitysverkosto, jonka kokosin alusta alkaen sisältöalue kerallaan. Yksittäisistä viidestä haastattelusta muodostui näin yksi iso kokonaisuus, jonka esittelen sisältöalueittain seuraavassa luvussa.

9 MERKITYKSIÄ SOTAKOKEMUKSILLE JA VANHENEMISELLE

Tutkimukseni tulokset esittelen yleisinä merkitysverkostoina, jotka syntyivät haastatteluiden analysoinnin tuloksena. Merkitysverkostot noudattavat melko tarkasti teemahaastattelurunkoon etukäteen valitsemiani teemoja. Elävöittääkseni tulosten esittelyä olen lisännyt jokaisen merkitysverkoston yhteyteen ainakin yhden suoran lainauksen haastatteluista. Lainauksissa T-kirjain tarkoittaa tutkijaa ja V-kirjain taas vastaavasti veteraania. Haastateltujen veteraanien anonymiteetin turvaamiseksi en ole erotellut eri haastateltavien puheita, vaan V-kirjaimen takana voi olla kuka tahansa viidestä haastattelemastani veteraanista. Olen myös muokannut lainauksia niin, ettei niissä ole tunnistettavia tietoja. Jotkut lainauksista ovat kokonaisia puheenvuoroja ja toiset vain käsiteltävän asian kannalta sopivia osia kokonaisista puheenvuoroista.

Analysoin ja vedin yhteen veteraaneilta haastatteluissa keräämäni esitiedot. Haastattelemani veteraanit olivat iältään 87–93 vuotta vanhoja. Veteraanien ikien keskiarvoksi tuli 89,4 vuotta. Haastateltavista vain yhdellä oli puoliso vielä elossa, muut olivat leskimiehiä. Kaikki veteraanit olivat osallistuneet jatkosotaan, mutta palveluksen kestot olivat hyvin eripituisia. Talvisodan aikana reservissä oli ollut kaksi haastattelemaani veteraania. Lapin sotaan ei ollut osallistunut kukaan, mutta yksi haastateltavista oli ollut lähellä joutua sinne. Sotilasarvoltaan kaksi veteraania olivat alikersantteja ja loput sotamiehiä. Sodanaikaiset tehtävät olivat kaikilla olleet hyvin erilaisia. Haastatelluista veteraaneista kolme kuului Sotaveteraaniliittoon, yksi Rintamaveteraaniliittoon ja yksi molempiin liittoihin.

9.1 Sota-ajat

V: Eihän siinä yksin joutunut räiskimään siinä, näin kavereiden räiskivän vieressä... siinä joukkohenki syntyi aina, kun nekin ampuu niin mekin ammutaan ja jos naapurit ampuu meitä, niin me ammutaan niitä, että kyllä siinä sellanen yhteishenki kaiken aikaa oli meillä sodan aikana siellä komppaniassa... oli kuten sanotaan yks kaikkien puolen ja kaikki yhden puolesta.

Tämä veteraani koki lujan yhteishengen merkittävänä tekijänä sodassa jaksamiselle ja selviytymiselle. Yhteishengellä oli varmasti oma merkityksensä koko sodan

ajan, aina lähtemisestä siviiliin uudelleen sopeutumiseen asti. Seuraavassa kuvataan yleiset merkitysverkostot sotaan lähtemisen, sotimisen sekä sodasta selviytymisen kokemuksista.

9.1.1 Sotaan lähteminen

V: Ei sinne kukaan varmaan kovin ilolla lähde että... mut se on olosuhteitten pakosta ja kun on kerran... sotamieheks syntyjään tehty niin se on täytettävä velvollisuutensa, se on velvollisuuden tunnosta.

Sotaan lähteminen ei pelottanut. Pelottomuuden taustalla vaikuttivat velvollisuuden tunne, uteliaisuus, kiinnostus sotaan kohtaan, nopea lähtö ja suotuinen elämäntilanne. Sotaan osallistuminen koettiin pakon sanelemana kunniatehtävänä. Mahdollinen kelpaamattomuus sotaväkeen pelotti joitakin. Sotaan lähtiessä ei ajateltu tai murehdittu tulevaa kohtaloa.

V: Ei se oikeen siellä vielä pelottanut, kun se oli tuntematonta... ja se oli vähän niinku uteliaisuuttakin... Ja se toinen oli se vähän, että.... ettei ois oikeen voinut... se oli vähän käynyt kunnialle, jos olis rahat annettu... ja vapautettu sitten.

9.1.2 Sotiminen

V: Jaa, kyllä se oli se yhteishenki kun oltiin ja pelattiin korttia ja laulettiin välillä korusissa ja... se oli semmosta kanssakäymistä ja yhteishenkeä, joka piti yllä sitä hyvää mieltä. Ettei siellä mitenkään ikävä tullut, kyllä siellä oli kaikenlaista viriketoimintaa ja virkistystoimintaakin oli vielä, kävihän siellä viihdyttäjiä.. kiertueita aina... ja sitten myöskin näitä kuuluisia näyttelijöitä Suomesta, naisia ja miehiä, esiintyjiä ja sellasia, haitaripartioita ja kaikkee tällösiä. Kyllä ne virkistystoimet pitivät hyvää mieltä yllä.

Ruokaa ja vaatetta tarjottiin sotilaille parhaimman mahdollisen mukaan. Sodassa koettiin inhottavia ja epämiellyttäviä asioita, mutta ajan kanssa niihin tottui. Huumori, luja yhteishenki, puhdetyöt sekä posti pitivät sotilaiden mielet virkeinä. Kaikki eivät joutuneet tappamaan tai elämään ruumiiden keskellä rintamalla. Vihollisen tappaminen ajateltiin itsepuolustuksena. Kohdetta ei useinkaan nähnyt. Kuolemaan liittyvät muistot koskettavat joitakin veteraaneja vielä vuosienkin jälkeen.

V: Me oltiin rinnakkain siin ja mä ajattelin, et mä haen sen konepistoolin pois, jos tulee, niin saa... niin samalla venäläinen sieltä yritti... sen arvaatkin, et kumpi siinä jää... ja se koskettaa vieläkin, kun näki kuinka se vaalea mies... Siin oli niin järkyttävä tilanne kans, vaikka sitten konekiväärillä vähän laajemmalti, et siel ei yksilöitynyt.

9.1.3 Selviytyminen ja siviiliin pääseminen

T: No minkä uskot sitten auttaneen sinua selviämään hengissä sieltä sodasta?

V: No, sitä ei tiedä, se on vaikee sanoo... mutta minä oon semmonen varovainen ollu ja... kaikessa, etten minä oo halunnu missään rehennellä, enkä oo ollu... etunenässä joka paikassa... Semmoset kaverit, mitkä halus olla ja esiintyy, niin ne melkein aina ensimmäiseks meni sitten.

Sodasta selviydyttiin hengissä hyvän tuurin ansiosta. Rauhallisuus ja varovaisuus autoivat välttämään ammutuksi tulemista. Siviiliin päästyä yritettiin saada uudeleen kiinni elämän syrjästä töiden, ammatin ja puolison etsinnän avulla. Sopeutuminen takaisin siviilielämään ei sujunut kaikilla ongelmitta. Sodassa koettujen asioiden käsittelemiselle ei koettu olevan tarvetta. Sota pyrittiin unohtamaan vaikenemalla. Sotimisen järjettömyys ymmärrettiin vasta jälkeenpäin. Jotkut veteraaneista turvautui ongelmiansa kanssa alkoholiin, joka oli tuttu selviytymiskeino joko rintamalta tai ajalta ennen sota.

T: No entä muistatko sodan jälkeen, että käsittelitkö jollain tavalla niitä sotakokemuksia, että oliko niistä helppo keskustella niinku muiden kanssa ja?

V: En mä oikeen paljon, ei sitä, se oli niin semmoset, mitkä olis voinut, taikka niinku toikin tapaus en mä sitä monellekaan puhunu.... ehkä mä niinku päinvastoin... olin vähän niinku tietämätön, että enhän mä noin tiä, mut siel voi sattua... sitä vältti sitä kysymystä kyllä kyllä mäkin, se oli jollain tavalla, kumminkin sitä ajattelin jollain tavalla myöhemmin, että hullua hommaa, kun kaks... kun ihmiset tappaa toisiaan.

9.2 Veteraanius

V: No kyllähän sitä sitten, kun näin ruvetaan puhumaan asioita ja niistä voidaan keskustella ihan vapaasti. Kyllä minä puolustan aina sitä veteraaniutta... että tuo-

ta.... siellä oltiin, joka mies, ja voi sanoa, että kaikki siellä pelättiin, mutta ei se yksi ihminen siellä tarttenu pelätä, siellä pelättiin kaikki.

Veteraanius on ennen kaikkea ikuista veljeyttä. Veteraanien välinen veljeys on jotain sellaista, mitä veteraaneihin kuulumaton ei voi kuin vierestä kateellisena ihmetellä ja kunnioittaa. Veteraanien kunnioitus ja arvostus herättää yhteiskunnassa keskustelua säännöllisin väliajoin. Nyt kuullaan veteraanien omat kokemukset yleisten merkitysverkostojen muodossa veljeydestä, yhteiskunnan tarjoamista etuuksista sekä heidän kokemastaan arvostuksesta.

9.2.1 Veteraanius ja veljeys

Veteraaniudella ei kehuskella eikä ylpeillä. Veteraaniuden merkitys on jokaiselle omanlaisensa. Viimeistään vanhempana merkitys on löytynyt. Veteraanius ilmenee sodasta puhumisena, järjestöjen toimintaan osallistumisena sekä yhteisen asian puolustamisena. Veljeys veteraanien välillä on säilynyt vuosien aikana. Järjestöjen kautta tapaa veljiä. Veljien kanssa ei välttämättä muistella sotaa. Joidenkin kohdalla ristiriidat veteraaniasioissa olivat vieneet veljeydeltä merkityksen.

T: No mitäs sinulle sitten nää veteraaniveljet merkitsee tai minkälainen sosiaalinen merkitys niillä on ollut, että onko ollut esim. mahdollista keskustella heidän kanssaan just näistä, jakaa kokemuksia, jotka on yhteisiä?

V: No erityisesti silloin kun, mut me ollaan nyt jo vähän hajaantunu, mutta paljon samoja, jotka on ollu siellä silloin sen pahimman ajan... niin kyllä ne siitä tuntuu totta... mut ei silloankaan sitä yksityiskohtaisesti puhuttu, mutta tuntee, että ollaan oikeen niinku veljiä.

9.2.2 Yhteiskunnan tarjoamat etuudet

V: Sit tietysti sitä on kohdennettu jo tällä invaliditeetilla aikalailla, sitä pitäis olla heikompi, mutta ei se välttämättä niin ole... et siel on monella pienellä invaliditeettiprosentilla, ja sit on toinen jossain joutunu... ehkä juuri koulutuksen puutteesta tai jonkun muun sodan aiheuttaman, sota on aiheuttanu kumminkin sen, ettei ole saanut toteutettua itseänsä ihan niinku, niin ne on saattanu osa mennä ihan senkin takia rappiolle tai sitten muuten joutunut semmoseen työhön, että on mahdollisuus loukkaantua, että on pahemmin invalidisoitunut kuin nämä, jotka saattaa nauttia ihan täydestä näistä kaikista.

Yhteiskunnan suunnalta tulleeeseen tukeen oltiin tyytyväisiä. Kuntoutus saa erityiskiitosta veteraaneilta. Taloudelliseen tukemiseen kaivattaisiin parannusta. Veteraanien määrän vähenemisestä ja heikenneistä toimintakyvystä huolimatta yhteiskunnan tarjoaman rintamalisän määrä ei ole noussut. Invalidien lisäksi myös muut sodasta kärsineet olisivat veteraanien mielestä kaivanneet tukea yhteiskunnalta.

9.2.3 Veteraanien kokema arvostus

V: En minä tiedä... ei nykyään nuoret osaa enää arvostaa, kun ei ne tiedä oikeestaan, että mitä se on semmonen sota onkaan olleen oikeen... en minä anna nuorien kanssa mitään arvoo.

Alkuaikojen jälkeen veteraanien kokema arvostus on ollut riittävää. Arvostus on riippuvainen sekä veteraanista itsestään että arvostuksen osoittajasta. Nuoret eivät tietämättömyytensä takia osaa osoittaa riittävästi arvostusta. Heille pitäisi kertoa sodasta ja sota-ajan todellisesta elämästä.

9.3 Vanheneminen

V: Ehkä se vanhenemisessä onkin pahin vika, että.... vanha, hyvässä mielessä varmaan, tekis hyvää ja auttais, mut sitten... se on niinku... ettei sitä enää arvosteta sitä työtä sitten, se pelkää sitä.

Tämä veteraani kokee itsensä vanhana arvottomaksi ja hyödyttömäksi. Vanhuus on paljon kaikkea muutakin. Se on jotain mikä tulee salakavalasti sairauksien yhteydessä. Vanhana ollaan eläkeläisiä ja eletään vapaasti. Vanheneminen tuo mukanaan muutoksia ja menetyksiä, joihin täytyy sopeutua parhaaksi katsomallaan tavalla. Näihin asioihin tutustutaan tarkemmin seuraavissa yleisissä merkitysverkostoissa.

9.3.1 Ajatukset ja tuntemukset vanhenemisestä

T: No koetko sinä, että sinun elämäntapasi olisi jotenkin muuttunut siitä mitä se oli silloin työikäisenä kun mitä se on nytten?

V: Noo... onhan se vähän, kun ei enää itte pysty niinku tekemään mitään... niinku minäkin jouduin tonne palvelutaloon sitten, kun ei pysty kotona mitään tekemään... niin sen verran on sitten huonoutta tullut siihen.

Vanheneminen tuntui koloutuksina, toimintakyvyn heikkenemisenä, liikkeiden hidastumisena sekä lisääntyneenä avun tarpeena. Puolison kuolema oli rankka kokemus, mutta se kuuluu luonnolliseen vanhenemiseen. Vanhenemisen huomasi ensin muissa ja vasta sitten itsessään. Vanheneminen vaatii sopeutumista ja kykyä luopua. Vanhana haluaa tehdä mahdollisimman paljon itse ja todistaa siten itselleen kykeneväisyytensä.

9.3.2 Sairastelut

V: Sitten mun selkä oli kans, ja niskat oli... niskat meni ja hartiat meni ja sitten niin, että päätä särki ja hartioita särki ja... ja tietysti se vaikutti sekin, kun sota-aikaa kun monessa paikkaa, niinku melkein havujen päällä pakkasel, meni johonkin ja siel nuorena nukku, totta kai nukku, ei sitä sillai tienny pakkasesta eikä mittään, niin se on... kai ne nyt sit rupees vaikuttaa.

Sairaudet kuuluivat luonnollisena osana vanhenemiseen. Vanhenemisen katsottiin usein alkavan vasta sairauksien ilmettyä. Erilaiset sairaudet rajoittivat veteraanien elämää. Sodanaikaisista oloista voi joidenkin kohdalla löytää syitä kipuihin ja muihin vaivoihin. Joidenkin kohdalla muutokset elämässä aiheuttivat sairastelemista. Sairauksiin sopeutumisessa helpotti osalla veteraaneista luottamus terveydenhuollon ammattilaisiin.

9.3.3 Elämän työ ja eläkkeelle siirtyminen

V: No kuule sillon, kun jäätiin eläkkeelle niin tuota meillä oli onneks semmonen kesämökki jo hankittuna, niin se oli meiän semmonen piste aina meille molemmille, vaimolle ja mulle, että päästiin sinne ja siellä oli kauheen mukava olla ja siellä sauno ja siel pääsi sienimettään ja siel pääsi marjamettään ja... ja sai kalastella ja....

Joidenkin veteraanien kohdalla sota-aikojen vaikutus näkyi myös ammatinvalinnassa. Työllä oli oma merkityksensä elämässä. Joillekin se oli elämäntapa, kun

taas toisille vain pelkkä elannon hankintatapa. Oma suhtautuminen tekemäänsä työhön heijastui eläkeläiseksi sopeutumisen onnistumiseen. Suurimmalle osalle eläkkeelle siirtyminen merkitsi vapautta tehdä mitä haluaa ja milloin haluaa. Toisilla kävi aika pitkäksi eläkkeellä ja töitä tehtiin vielä eläkeläisenäkin.

9.3.4 Elämänhallinta

T: Onko ollu mitään erityisiä keinoja, minkä avulla niihin (vanhenemisen mukanaan tuomiin muutoksiin) on pystynyt sit sopeutumaan?

V: Ei mulla muuta oo kun se, mitä aikasemmin sanoin, alkoholia otin sillon alkuun, sillähän sitä saa unohdettua, vähäks aikaa ainakin, mut sehän se on, et ne surut oppii uimaan, vaikka alkoholilla koittaa niitä hukuttaa, niin ne oppii uimaan (naurua).

T: Totta (naurua) kyllä, mutta ei ollu mitään sellasia, että kai se sitten lähtee siitä omasta asenteesta tai että...?

V: No paljonhan se riippuu siitä minkälainen on luonne ja, jos on varma ollu. Minähän oon ollu, sitten kun minä oon ollu pikkupojasta, kun minä oon ensinnäkin ollu, mul on ollu karu lapsuus, olin siel, sitä on tottunu sellaseen kaikkeen karuun, että se ei tunnu.

Elämää elettiin omalla tavalla päivä kerrallaan. Harrastuksilla ja läheisillä oli merkittävä rooli veteraanien elämänhallinnassa. Elämäntarkoitus liittyi menestymiseen, hyvinvointiin ja läheisiin ihmisiin. Vanhana ei enää koettu elämällä olevan tarkoitusta, koska alkuperäinen tarkoitus oli jo tullut täytetyksi. Jonkun kohdalla karu lapsuus ja eletty sota helpotti kohtaamaan vaikeuksia, ja näin hallita omaa elämäänsä.

9.4 Läheiset ihmiset

V: Ja siinä mielessä täytyy sanoa, että tuota, kun lapset on, niin ne on kaikki hyvin pärjänneet elämässä nytten ja niitten lapsetkin vielä ja lastenlapsetkin vielä... viidennessä polvessakin on lapsenlapsia.

Lapset ovat tärkeitä vanhalle ihmiselle. Oman elämän rajallisuuden hyväksymistä helpottaa tieto suvun jatkumisesta. Puolison kanssa halutaan jakaa vanhuus, jos se on mahdollista. Seuraavaksi esittelen yleisen merkitysverkoston läheisiin ihmisiin liittyvistä kokemuksista.

Jälkipolven elämässä menestyminen koettiin tärkeäksi. Lapsista oltiin ylpeitä. Joidenkin kohdalla osa lapsista oli etäisempiä kuin toiset. Avioliitot olivat monen veteraanin kohdalla kestäneet pitkään ja olleet onnistuneita. Puolison menetykset koettiin raskaina. Puolison omaishoitajana toimiminen tuli ajankohtaiseksi puolison sairastuttua. Virallisen omaishoitajan taakka oli suurempi kuin epävirallisen. Omaishoitajuus katsottiin olevan aviopuolison velvollisuus.

T: No järjestetäänkö sinulle sitten niitä semmosia vapaapäiviä?

V: Ei ei, ei ne oo järjestäny, kun se... Sylvi (nimi muutettu) kai pari kertaa, kolmekin kertaa se oli intervallihoidossa, mutta ei se siellä viihtyny... se rupee riitelemään sitten... Ja tuolla kotona sitten, tietysti se on mulle lisää työtä... viime yönäkin olis hyvä ollu soittaa tonne ja olikin, mut se häpee sitäkin soittaa apua... niin mä vaihdoin kaks kertaa sille sen vaipan... se häiritsee jo sinänsä tietysti... herätä unisena laittamaan.... mutta... täytyy kestää kyllä.

9.5 Nykyhetki

V: Päivä kerrallaan vaan ja hattu kallellaan (nauraa). Ja tulevaisuutta, sitä on vaikee, mitä se jos sitä rupee ajattelemaan, kun ei se... toiveet on toiveita, ei se mene kuitenkaan siitä niinku, jos sitä rupee haaveilemaan ja toivoo... toiveitten mukaan elämään, se on sitten pettymys, jos se ei menekään niinku haaveilee.

Näin ajattelee tämänhetkisestä elämästä ja tulevaisuudesta eräs veteraani. Vanhana elämä on erilaista. Edetään rauhallisesti päivä kerrallaan. Tulevaisuuden haaveissa häämöttää rauhallinen kuolema. Muisteleminen on arkipäivän ajankulua. Kokemukset tämänhetkisestä elämästä, muistelemisesta sekä tulevaisuudesta kuvataan seuraavissa yleisissä merkitysverkostoissa.

9.5.1 Tämänhetkinen elämäntilanne

T: No mitä sinä siellä kotona sitten päivittäin teet?

V: Jaa-a... katselen televisiota ja luen lehteä ja keittelen kaffeeta välillä ja lämmitelen ruokaa ja... tyttäret tekevät ruuat ja käyvät kauppaostoksilla... ja sitten tekee semmosta ruokaa, jota voi pari kolme kertaa lämmittää ja... syödä.

Elämään oltiin tyytyväisiä. Menneiden murehtiminen ja katkeruus oli todettu turhaksi. Oma elämä ei pidetty ihmeellisenä. Suurin osa veteraaneista asui vielä itsenäisesti kotona. Läheisten apu ja tuki mahdollistivat kotona asumisen. Yksinäiselle veteraanille seuralla oli suuri merkitys.

9.5.2 Muisteleminen

T: Onko sinulle sitten se muistelu ja, tai niitten vanhojen asioiden ylipäänsä ajattelu, tärkeää sinulle, että saa miettiä niitä vai koetko sen enemmänkin silleen ahdistavana?

V: Onhan se vähän niinku aivovoimistelua, että kun jotakin ajattelee tosiaan, jos olis kokonaan ajattelematta, niin sitähan tylsistys kerta kaikkiaan.

Muistelemisen koettiin kuuluvan vanhenemiseen. Toiset eivät halua muistella menneitä, mutta yksin ollessa muistot tulvivat mieleen. Erityiset sotakokemukset ovat jääneet selkeinä mieleen. Jotkut veteraanit välttelevät sota-aikojen muistelemista. Muistelu nähtiin ajanvietteenä, aivojumppana sekä uusien asioiden oppimisena tai mahdollisuutena ajatusten laajenemiselle. Muistojen yksityiskohtien muistamattomuus häiritsi joitakin veteraaneista.

9.5.3 Tulevaisuuden toiveet

T: No mitäs tällä hetkellä ajattelet elämästä?

V: No ei tässä vielä aatella mitään muuta, kun se että mä vielä olen täällä käytännössä hoidossa... ja sitten mä oottelen vaan, että kun tulis noutaja.... kun ei tässä enää ole mitään yhteiskunnalle apua.

Tulevaisuudelta veteraanit toivoivat terveyttä, samanlaista elämää ja kohtuullista toimintakykyä. Yhteiskunnan taakkana oleminen haluttiin välttää. Usea veteraani odotteli jo rauhallista ja hyvää kuolemaa.

10PÄÄTELMIÄ LOPPUTULOKSESTA

Hyvän ja toimivan kokonaisuuden turvatakseni tein saamistani tuloksista erilaisia päätelmiä, jotka esittelen tässä kappaleessa. Viimeistään päätelmissä teoretieto yhdistyy tutkimuksen tuloksiin. Jaoin tekemäni päätelmät yleisiin, aiempaan tutkimustietoon ja onnistuneeseen vanhenemiseen perustuviksi kokonaisuuksiksi. Näiden jälkeen kuvaan vielä päätelmiäni sotakokemusten merkityksestä vanhenemiseen. Tämä tutkimukseni alkuperäinen tarkoitus jäi valitettavasti kaiken muun mielenkiintoisen tutkimuksella saadun tiedon jalkoihin, joten yritän korjata tätä tilannetta päätelmien muodossa.

10.1 Yleisiä päätelmiä

Sota on jättänyt veteraaneihin hyvin erilaisia jälkiä. Toisien kohdalla jäljellä on suurempi painoarvo elämässä kuin toisilla. Sota-ajat muistetaan kaikesta huolimatta selkeinä vielä vanhalla iälläkin. Tutkimukseni perusteella voi päätellä, että veteraanit, jotka sodassa palvelivat etulinjassa ja ampuivat vihollisia, muistelevat sotaa vapaammin ja positiivisemmin kuin sivummalla palvelleet. Katkeruutta menetetyistä vuosista on kuitenkin jonkin verran havaittavissa. Uskon katkeruuden hellittäneen veteraanien kohdalla vanhenemisen myötä.

Yhteiskunnan tarjoama tuki ei ole kovin merkittävässä roolissa veteraanien elämässä. Tukea kohtaan esitettiin kuitenkin jonkin verran tyytymättömyyttä. Haastattelemani veteraanit eivät henkilökohtaisesti kärsineet tuen vähäisyydestä, mutta veljeyden nimissä he kantoivat huolta huonompiosaisista veteraaneista. Veteraaniudella ei ollut suurta merkitystä veteraanien identiteetille. Muiden veteraanien kanssa ollessa veteraanius korostuu, mutta yksinään ollessa asioista ollaan hiljaa. Tämän taustalla vaikuttaa varmasti veteraaniasioiden historian alku. Veteraanijärjestöjen ristiriidat eivät juuri näkyneet tutkimuksessani. Uskonkin sen johtuvan siitä, että ristiriidat ilmenevät lähinnä järjestöjen johdossa. Tutkimuksessani havaitsin kuitenkin, että Rintamaveteraaniliiton jäsenet vaikuttavat olevan tarkempia näissä asioissa.

Vanheneminen tapahtuu hiljalleen, niin että ei tahdo itse sitä huomata. Vanheneminen ja sairaudet kuuluvat erottamattomasti yhteen. Tämän osoittaa toteen se, että haastatteluissa veteraanit kertoivat terveydentilastaan ja fyysisestä toimintakyvystä, vaikken niistä varsinaisesti kysellytkään vaan vanhenemisestä yleisesti. Toisille veteraaneista vanheneminen ja vanhuus sopivat, kun taas toiset kaipasivat vieläkin jotain uutta ja ihmeellistä elämäänsä. Selkeästi elettyyn elämäänsä tyytyväiset veteraanit odottivat jo viimeisen noutajan saapumista.

Lasten saaminen ja suvun jatkaminen liittyi veteraaneilla elämän tarkoituksellisuuteen. Läheisistä ihmisistä ja varsinkin lapsista sekä lapsenlapsista veteraanit puhuivat paljon haastatteluiden aikana. Lasten ja jälkipolven merkitys korostuu selvästi vanhetessa. Olisi ollut mielenkiintoista nähdä, mistä lapsettomat veteraanit olisivat puhuneet lasten sijaan.

Työn tekeminen ja eläkkeelle siirtyminen jaksottivat veteraanien elämää. On olemassa aika ennen eläkkeelle siirtymistä ja aika sen jälkeen. Tutkimukseni perusteella voin todeta, että elämässä pitää olla muutakin sisältöä kuin työ ja perhe, jotta voi nauttia vanhenemisesta kunnolla. Muistelu tuo sisältöä vanhenemiseen ja selkiyttää menneen elämän sisältöä. Muistelemista ei pysty kokonaan estämään, mutta siihen mitä muistelee ja kuinka paljon, voi itse vaikuttaa.

10.2 Aiemmat tutkimustiedot pohjana

Kumpulaisen (2007) haastateltavat olivat pääasiassa samoilla linjoilla kuin minun haastateltavani velvollisuudesta lähteä sotaan puolustamaan isänmaata. Katkeruuden ja katumisen osalta ero oli siinä, että minun haastateltavani ilmaisivat jonkin verran katkeruutta, mutta olivat todenneet katkeruuden hyödyttömäksi. Sulamaan (2006) mainitsema sodan ahdistavuus ja sen traumatisoiva vaikutus jäivät minun haastattelemini veteraanien kertomuksissa vähäisiksi. Sen sijaan konkreettisten asioiden, kuten paikannimien, mainitseminen korostui haastateltavieni puheissa, aivan kuten Sulamaa tutkimuksessaan totesi.

Muutama haastattelemani veteraani kertoi käyttäneensä alkoholia ahdistuksen helpottamiseksi sekä sodassa että sodan jälkeen. Oksasen (2008) tutkimusartikkeli päihteiden käytöstä rintamalla toi saman asian esille. Kivimäen (2006, 2008) artikkeleissaan käsittelemät pahaan kuolemaan ja tappamisen moninaisuuteen liittyvät asiat kävivät joiltain osin ilmi myös minun tutkimuksessani. Veteraanit puhuivat näistä asioista hyvin vähän haastatteluissa. Kaikki irti saamani tieto piti kaivaa heistä esille yksityiskohtaisilla kysymyksillä. Vastausten perusteella likaisuus ja sotkuisuus eivät juuri häirinneet heitä. Hajut ja ruumiiden erilaiset nesteet sen sijaan aiheuttivat pahaa oloa. Tappamisen suhteen vaikutti siltä, että sodan aikaiset teot oli hyväksytty kuulumaan omaan historiaan. Ampumistilanteissa vihollisen yksilöityminen oli harvinaista, mikä oli veteraanien mielestä vain hyvä asia. Kivimäen mainitsemaa passiivia haastattelemani veteraanit eivät käyttäneet puhuesaan tappamisesta. Mutta he kokivat kuitenkin, että vieressä ampuvat veljet tekivät omasta ampumisesta helpompaa.

Hautamäen ja Colemanin (2001) tutkimuksesta omaan tutkimukseeni soveltui sodasta vaikeneminen heti sodan jälkeen. Sodasta oli alettu puhua vasta myöhemmin, mutta silti vain osa haastattelemistani veteraaneista oli valmiita vielä tänä päivänäkään jakamaan niitä rankimpia sotakokemuksiaan. Monet vievät ne luultavasti mukanaan hautaan. Yhden veteraanin kohdalla huomasin helpotusta, kun hän sai puhumisen vaikeudesta huolimatta kerrottua haastattelussa sodan aikaisista kokemuksistaan. Sota-aikojen kärsimysten merkityksellisyyttä en tutkittavissani havainnut Hautamäen ja Colemanin tapaan.

Sukulaisilla ja läheisillä oli suuri merkitys haastattelemilleni veteraaneille aivan kuten Sipilän (2008) tutkielman veteraaneille. Sotakokemusten varsinaista kunnioitusta ja arvostusta en juuri havainnut haastateltavissani. Sota oli heille ennemminkin vain yksi kokemus muiden joukossa, ja useimmat halusivat unohtaa sen kokonaan. Nivalan (2010) tutkimukseen sotainvalidien kokemuksellisesta vanhenemisesta en löydä omasta tutkimuksestani yhtymäkohtia, minkä perusteella voin todeta sotakokemusten merkityksen vanhuudessa olevan hyvin erilainen ei-invalidisoituneilla veteraaneilla.

10.3 Veteraanien onnistunut vanheneminen

Sairauksien ja toiminnanvajausten vähäisyyksien, hyvän fyysisen ja kognitiivisen toimintakyvyn perusteella haastattelemini veteraanien vanheneminen on ollut onnistunutta. Tosin aktiivinen elämänote ei sovellu kaikkiin haastattelemiini veteraaneihin. Veteraanit olivat tyytyväisiä elämäänsä, joten he olivat elämän hallinnan osalta saavuttaneet onnistuneen vanhenemisen. Joidenkin kohdalla pystyi kuitenkin rivien välistä lukemaan, ettei elämässä oltu saavutettu sitä kaikkea mitä olisi haluttu. Vastoin ennakkokäsitystäni sotakokemukset toimivat vain joidenkin veteraanien kohdalla psyykkisen hyvinvoinnin voimavaroina.

Vastoin yleisiä tutkimuksia haastattelemistani veteraaneista kaikki eivät enää kokeneet elämäänsä tarkoitukselliseksi. Elämän tarkoituksellisuuteen liittyi veteraaneilla hyvä terveys ja toimintakyky, antoisat ihmissuhteet sekä huumori. Nämä edellä mainitut löytyvät myös Readin (2008) elämän tarkoituksellisuuden tunnetta lisäävien asioiden listalta. Veteraaneilla ei esiintynyt menneisyyteen pakenevaa muistelua. Uskoisin sotakokemusten muistelun välttämisen olevan tässä edistävä tekijä. Muistelu ei kuitenkaan ollut menneisyyttä ihannoivaa myöskään niillä veteraaneilla, jotka muistelivat sotaa mielellään.

Vanhenemiseen sopeutumisen osalta haastattelemillani veteraaneilla ilmeni enemmän mukautumista kuin sulautumista. Vanhenemisteorioista taas jatkuvuus- ja aktiivisuusteoriat soveltuivat parhaiten veteraanien tapaan pyrkiä kohti onnistunutta vanhenemistä. Jatkuvuusteoria oli näistä kahdesta yleisemmin esillä. Irtaantumisteorian piirteitäkin oli joidenkin kohdalla havaittavissa. Homeostaasiteoria sen sijaan näkyi haastatteluissa melko vähän. Passiivisten mekanismien käyttö oli kuitenkin yleisempää, vaikkei se tullutkaan kovin selkeästi esille.

Tyytyväisyys elämään osoitti veteraanien kohdalla gerotranssendenssin olemassaolon. Toisilla piirteitä gerotranssendenssista oli enemmän ja toisilla taas vähemmän. Vanhemmilla veteraaneilla gerotranssendenssi oli edennyt pidemmälle kuin nuoremmilla. Oman gerotranssendenssin häpeämisen piirteitä en haastateltavissa huomannut, mikä on tietysti positiivinen asia. Loppuvaiheen gerotranssendenssin piirteet varmasti aiheuttavat enemmän häpeää kuin alkuvaiheen.

10.4 Sotakokemusten merkitys vanhenemisessä

Sotakokemuksien merkityksestä veteraanien vanhenemiselle sain tutkimuksellani hyvin vähän varsinaista suoraa tietoa. Epäsuorasti sain tietoa oman pohdintani sekä veteraanien sotakokemuksilleen ja vanhenemiselleen luomien merkitysten yhtymäkohtien etsimisestä. Kaikki näissä päätelmissä esittämäni asiat perustuvat fenomenologian mukaisesti vain ja ainoastaan minun omaan tulkintaani sotakokemuksien merkityksistä veteraanien vanhenemisessä.

Veteraanit ovat selvästi hyväksyneet sotakokemukset osaksi menneisyytään. Vaikka moni haastattelemistani veteraaneista sanoin haluavansa unohtaa sodan, en usko heidän pystyvän siihen täysin. Joku muisto niiltä ajoilta nousee varmasti mieleen aina silloin tällöin. Sotakokemuksien merkitys näkyy vanhenemisessä ainakin monenlaisten sotamuistojen muodossa. Muistoista raskaimmat tunkeutuvat mieleen luultavasti useammin kuin ne mukavat, varsinkin jos niitä yrittää tietoisesti olla ajattelematta.

Tutkimukseni perusteella veteraanien vanheneminen ja vanhuus ovat hyvin tavanomaisia. Opintojeni aikana olen havainnut muidenkin vanhusten kohdalla samantaisia asioita kuin mitä veteraanien haastatteluissa kävi ilmi. Sotakokemukset eivät paista läpi veteraanien vanhenemiskokemuksista. Haastatteleman veteraanit elivät normaalia elämää sodan jälkeen ja vanhenivat vuosien karttuessa kukin omaan tahtiinsa.

Tutkimukseni osoittaa veteraanien olevan tyytyväisiä moniin asioihin eivätkä pienet asiat tunnu heilauttavan suuremmin heidän elämäänsä. Mutta johtuuko tämä hieman välinpitämätön ja vähään tyytyväinen asenne sotakokemuksista, vai onko haastateltavakseni vain sattunut tällaisella asenteella varustettuja vanhoja miehiä? Tähän kysymykseen löytyy vastaus vasta tulevaisuudesta. Kymmenien vuosien päästä voisi tutkia saman ikäluokan miesten eli n. 90-vuotiaiden kokemuksia elämästään ja vanhenemisestaan. Tätä uutta tutkimusta voisi verrata minun tutkimukseeni, ja näin havaita tarkemmin sotakokemusten todellinen merkitys vanhenemisessä, mikä jää minun tutkimuksessani vielä epävarmaksi tiedoksi.

11 POHDINTA

Opinnäytetyöprosessi oli kokonaisuudessaan haasteellinen ja opettavainen. Pitkäkestoisen prosessin aikana tuli vastaan hetkiä, jolloin ei ollut varma mitä tulisi seuraavaksi tehdä. Tällaisina hetkinä palasin takaisin alkuasetelmaan ja tartuin punaisen langan päästä jälleen kiinni. Tein asiat parhaaksi katsomallani tavalla unohtamatta missään vaiheessa työni todellista päämäärää. Lopputulos on mielestäni eheä ja hyvin perusteltu kokonaisuus.

Aiheen valitsin työlleni onnistuneesti, vaikkakin sen muoto eli prosessin aikana. Vaihtoehtoisia uusia aiheita putkahti mieleen matkan varrella useita. Oman tutkimukseni aihe oli hyvä alku veteraanien kokemusten tutkimiselle. Uskon opinnäytetyöni herättävän itseni lisäksi myös muissa innostusta tutkia joitakin tuloksistani esille nousseita yksittäisiä kokemuksia vielä tarkemmin. Valitettavasti tähän tutkimiseen ei enää ole paljon aikaa jäljellä. Erityisesti naisten sota-ajan kokemukset herättivät mielenkiintoni, ja toivoisin sitä vielä tutkittavan ennen kuin haastateltaviksi soveltuvat naiset ehtivät kaikki kuolla.

Teoriaosuuden aineiston kerääminen ja oman muokatun tekstin kirjoittaminen sujuivat alkukangerteluiden jälkeen hyvin. Teoriaosuuteen sain mielestäni koottua monipuolisen ja kattavan kokonaisuuden. Vanhenemiseen liittyvää teorian tietoutta olisi voinut olla enemmän, mutta toisaalta koko työni ajan painotus oli sotakokemuksissa. Opin teoriaa kirjoittaessani paljon uusia asioita veteraaneista sekä sotaajoista. Teorian tietous ja tulokset yhdistyivät hienosti toisiinsa johtopäätöksiä tehdessäni.

Haastattelu oli aineiston keräämismenetelmänä toimiva. Avoin haastattelu, eli haastattelu ilman etukäteen laadittuja kysymyksiä, olisi soveltunut aiheeseeni paremmin, mutta kokemattomuuteni haastattelijana laittoi minut valitsemaan aloittelijalle turvallisemman teemahaastattelun. Haastatteluista tehdessäni ja varsinkin litteroidessani huomasin virheeni ja puutteeni haastattelijana. Tukeuduin ajoittain liikaa teorian tietooni ja saatoin olla hieman johdatteleva sekä päällekkäisyä. Aloittelijaksi onnistuin haastatteluissa yllättävän hyvin kaikesta huolimatta.

Haastatteluita tehdessäni mietin olisiko aiheittani ollut parempi tutkia jollakin muulla tavalla. Sota-aikoja käsittelevä veteraanien muisteluryhmä kävi yhtenä vaihtoehtona mielessä. Uskon, että erilaisten sotaan liittyvien triggereiden eli muistojen viritäjien avulla olisi veteraaneista saanut enemmän kokemuksia irti. Sopivia triggereita voisi olla erilaiset sotimiseen ja sota-aikoihin liittyvät hajut, valokuvat, sodassa syöty ruoka, sota-ajan laulut sekä sotaelokuvat.

Analysointimenetelmä oli työläisyydessään mielenkiintoinen kokeilu, joka osoittautui toimivaksi ja tarkoituksenmukaiseksi. Lopputulos olisi saattanut olla hieman erilainen, jos olisin käyttänyt analysoinnissa Perttulan menetelmää muuntelemattomana. Muunnellulla menetelmällä tulos oli kuitenkin tutkijan silmälle ja ajatuksille sopiva, vaikkakin varsinaiseen tutkimuskysymykseen tuli hyvin vähän tällä tavoin vastauksia. Tutkimuksen aiheen vivahdemuutos ei kuitenkaan ollut mielestäni tässä vaiheessa tutkimusta huono asia.

Tulokset esittelevästä kappaleesta tuli tavoitteideni mukainen. Haastatteluiden suorat lainaukset tekevät esitystavasta lukijaa houkuttelevan ja uteliaisuutta tyydyttävän. Johtopäätösten vetäminen onnistui hienosti. Siinä vaiheessa oivalsin itsekin, että tähän taisi oikeasti mennä niin kuin suunnittelin. Päätelmiä sisältävä kappale poisti viimeiset epävarmuudet rippeet omaa työtäni kohtaan. Siihen oli miellyttävä lopettaa lähes vuoden kestänyt prosessi, ja todeta, että se on tässä nyt.

Veteraanien kanssa työskenteleminen oli antoisaa ja palkitsevaa. Opin heiltä paljon ja sain kasan elämänneuvoja. Arvostan heidän tapaansa selviytyä ikävistäkin kokemuksista, jotka omalle kohdalle sattuessa tuntuisivat ylitsepääsemättömiltä. Haastatellut veteraanit olivat hyvin erilaisia, ja jokainen heistä jätti ikuisen jälkensä minuun. Kunnioitukseni heidän tekemäänsä työtä kohtaan kasvoi entuudestaan.

Opinnäytetyö eli mielessäni koko prosessin ajan. Varsinkin litterointi- ja analysointivaiheessa selvittelin solmukohtia lenkkeillen. Omalle työskentelytavalleni pitkäkestoinen prosessi oli omiaan. En usko, että olisin selviytynyt opinnäytetyön tekemisestä nopeammassa aikataulussa. Etenin työni kanssa koko ajan hitaasti, mutta varmasti. Toisinaan tartuin työhön omasta halusta, mutta välillä täytyi myös pakot-

taa itsensä työn touhuun. Opinnäytetyöni olisi varmasti aivan erinäköinen, jos olisin tehnyt sen nopeasti hiljaa kypsyttelyn sijaan.

”Avioliitto onnistuu vain jos molemmat osapuolet haluavat sitä todella”. Näin ohjeisti yksi veteraaneista minua tulevaisuuden varalle. Neuvo kuulosti korvaani hyvältä ja ajattelin sen soveltuvan myös opinnäytetyöhöni. Halusin tehdä tämän työn ja saada siitä oman näköiseni. Halusin sitä todella ja lopputulos on tässä. Neuvo tulee yksinkertaisuudessaan elämään mukaani myös tulevissa haasteissani.

LÄHTEET

- Aho, E. 1997. Veteraanien aatteellinen perintö: veljeä ei jätetä. Teoksessa: M. Lukkari (toim.). Veteraanien perintö: itsenäinen isänmaa. Ajasto Oy, 61–63.
- Brandtstädter, J. 1997. Elämänhallinta ja hyvinvointi ikäännyttäessä: Assimilaation ja akkommodaation merkitys sopeutumisessa. Gerontologia 11 (2), 116–124.
- Cumming, E. & Henry, W.E. 1961. Growing old: The process of disengagement. New York: Basic Books.
- Elfvengren, E. 2005. Lapin sota ja sen tuhot. Teoksessa: J. Leskinen & A. Juutilainen. Jatkosodan pikkujättiläinen. Porvoo: Wsoy, 1124–1149.
- Haataja, L. 2001. Jälleenrakentava Suomi. Teoksessa: S. Zetterberg (päätoim.) Suomen historian pikkujättiläinen, Porvoo: Wsoy, 735–845.
- Hammashoito. 11.12.2009. [Verkkosivusto]. Kansaneläkelaitos. [viitattu 20.2.2011]. saatavana: <http://www.kela.fi/in/internet/suomi.nsf/NET/031008093520HL>
- Hautamäki, A. & Coleman, P. G. 2001 Explanation for low prevalence of PTSD among elder Finnish war veterans: social solidarity and continued significance given to wartime sufferings. Aging & Mental Health 5, 165–174.
- Heikkinen, E. 2008. Vanhenemisen ulottuvuudet ja onnistuvan vanhenemisen edellytykset. Teoksessa: E. Heikkinen & T. Rantanen. Gerontologia. Helsinki: Duodecim, 402–408.
- Hentilä, S. 2009. Itsenäistymisestä jatkosodan päättymiseen 1917–1944. Teoksessa: O. Jussila, A. Hentilä & J. Nevakivi. Suomen poliittinen historia: 1809–2009. Helsinki: Wsoy Oppimateriaalit Oy, 101–212.
- Hervonen, A. & Pohjolainen, P. 1991. Gerontologian ja geriatrian perusteet. Tampere: Lääketieteellinen oppimateriaalikustantamo Oy.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaude amus Helsinki University Press.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2010. 15–16.painos. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Honkasalo, M. 2007. Sotiemme veteraanien päivä: 1987–2007 Kansallinen veteraanipäivä 20 vuotta. Pori: Ai-Ri Offset Ky

- Häikiö, M. 2005a. Jatkosodan ulkopoliitiikka: Ennen sotaa 1940–1941. Teoksessa: J. Leskinen & A. Juutilainen. Jatkosodan pikkujättiläinen. Porvoo: Wsoy, 13–25.
- Häikiö, M. 2005b. Jatkosodan ulkopoliitiikka: Irtautuminen Saksasta 1944. Teoksessa: J. Leskinen & A. Juutilainen. Jatkosodan pikkujättiläinen. Porvoo: Wsoy, 807–822.
- Häikiö, M. 2005c. Jatkosodan ulkopoliitiikka: Pitkospuita rauhaan. Teoksessa: J. Leskinen & A. Juutilainen. Jatkosodan pikkujättiläinen. Porvoo: Wsoy, 1093–1101.
- Ilveskoti. ”Ei päiväystä” [Verkkosivusto]. Ilveskoti. [viitattu 29.6.2011]. saatavana: <http://www.ilveskoti.com/>
- Juutilainen, A. 2005. Hyökkäys kolmella kannaksella. Teoksessa: J. Leskinen & A. Juutilainen. Jatkosodan pikkujättiläinen. Porvoo: Wsoy, 133–147.
- Jyrkämä, J. 2001. Vanheneminen ja vanhuus. Teoksessa: J. Jyrkämä & A. Sankari (toim.). Lapsuudesta vanhuuteen: Iän sosiologiaa. Tampere: Vastapaino, 267–323.
- Jäsenistö. ”Ei päiväystä” [Verkkosivusto]. Suomen Sotaveteraaniliitto. [viitattu 26.1.2011]. saatavana: <http://www.sotaveteraaniliitto.fi/tietoaliitosta/jasenisto>
- Kivimäki, V. 2006. Sotilaan työ, siviilin taakka: ”Vihollisen tuhoamisen” dynamiikasta, kokemuksesta ja muistosta. Teoksessa: T. Kinnunen & V. Kivimäki (toim.). Ihminen sodassa: Suomalaisien kokemuksia talvi- ja jatkosodasta. Jyväskylä: Minerva, 191–208.
- Kivimäki, V. 2008. Rintamaväkivalta ja makaaberi ruumis: nuorten miesten matka puhtaudesta traumaan. Teoksessa: S. Näre & J. Kirves (toim.). Ruma sota: Talvi- ja jatkosodan vaiettu historia. Juva: Johnny Kniga, 135–179.
- Kuntoutuksen lajit. ”Ei päiväystä” [Verkkosivusto]. Suomen Sotaveteraaniliitto. [viitattu 27.1.2011]. saatavana: <http://www.sotaveteraaniliitto.fi/sotaveteraanien-tukeminen/rintamaveteraanien-kuntoutus/kuntoutuksen-lajit>
- Kuntoutuksen muodot. ”Ei päiväystä” [Verkkosivusto]. Suomen Sotaveteraaniliitto. [viitattu 27.1.2011]. saatavana: <http://www.sotaveteraaniliitto.fi/sotaveteraanien-tukeminen/rintamaveteraanien-kuntoutus/kuntoutuksen-muodot>
- Kumpulainen, A. 2007. Sodan kasvot: Veteraanit kertovat. Jyväskylä: Gummerus.
- Kurenmaa, P. & Lentilä, R. 2005. Sodan tappiot. Teoksessa: J. Leskinen & A. Juutilainen. Jatkosodan pikkujättiläinen. Porvoo: Wsoy, 1150–1162.

- Käkelä, E. 2005. Aseveljeyden siteet katkeilevat. Teoksessa: J. Leskinen & A. Juutilainen. Jatkosodan pikkujättiläinen. Porvoo: Wsoy, 1118–1123.
- Laatikainen, T., Leskinen, R., Peltonen, M., Antikainen, R., Tuomilehto, J., Jousilahti, P. & Nissinen, A. 2009. Veteraaniprojekti 2004. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus. Raportti 26/2009.
- Laine, A. 2001. Suomi sodassa. Teoksessa: S. Zetterberg (päätoim.) Suomen historian pikkujättiläinen. Porvoo: Wsoy, 705–735.
- Laine, T. 2001. Miten kokemusta voidaan tutkia?: fenomenologinen näkökulma. Teoksessa: J. Aaltola & R. Valli (toim.). Ikkunoita tutkimuksen metodeihin II: näkökulmia aloittelevalla tutkijalla tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 26–43.
- Lehtomaa, M. 2009. Fenomenologinen kokemuksen tutkimus: haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa: J. Perttula & T. Latomaa (toim.). Kokemuksen tutkimus: merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. 3.painos. Tampere: Lapin yliopistokustannus, 163–194.
- Leskinen, J. 2005. Sotavahinkoyhdistykset kansallisen jälleenrakentamisen turvana. Teoksessa: J. Leskinen & A. Juutilainen. Jatkosodan pikkujättiläinen. Porvoo: Wsoy, 1162–1170.
- Linna, V. 2007. Tuntematon sotilas. 63. p. Juva: WSOY.
- Nevakivi, J. 2009. Jatkosodasta nykypäivään 1944-2009. Teoksessa: O. Jussila, A. Hentilä & J. Nevakivi. Suomen poliittinen historia: 1809–2009. Helsinki: Wsoy Oppimateriaalit Oy. 213–372.
- Nikkanen, K. 2005. Veteraanikuntoutus sosiaalisena ja muistelullisena maailmana. Jyväskylän Yliopisto. Sosiologia. Pro-gradu tutkielma.
- Nivala, S. 2010. Kokemuksellinen vanheneminen sotainvalideilla: Suomalaisten sotainvalidien kokemus elämänselämästään ja ikääntymisestä. Jyväskylän Yliopisto. Väitöskirja.
- Oksanen, A. 2008. Kenraalit vauhdissa ja sotilaat sammuksissa: sotaa huumeissa ja humalassa. Teoksessa: S. Näre & J. Kirves (toim.). Ruma sota: Talvi- ja jatkosodan vaiettu historia. Juva: Johnny Kniga, 181–207.
- Perttula, J. 1995. Kokemus psykologisena tutkimuskohteena: johdatus fenomenologiseen psykologiaan. Tampere: Suomen fenomenologinen instituutti.
- Perttula, J. 2009. Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa: J. Perttula & T. Latomaa (toim.). Kokemuksen

tutkimus: merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. 3.painos. Tampere: Lapin yliopistokustannus, 115–162.

Read, S. 2008. Elämän tarkoituksellisuuden tunne. Teoksessa: E. Heikkinen & T. Rantanen. Gerontologia. Helsinki: Duodecim, 231–241.

Rintamalisä. ”Ei päiväystä” [Verkkosivusto]. Suomen Sotaveteraaniliitto. [viitattu 27.1.2011]. saatavana: <http://www.sotaveteraaniliitto.fi/sotaveteraanien-tukeminen/rintamalisa>

Rintamaveteraanien kuntoutus. ”Ei päiväystä” [Verkkosivusto]. Suomen Sotaveteraaniliitto. [viitattu 27.1.2011]. saatavana: <http://www.sotaveteraaniliitto.fi/sotaveteraanien-tukeminen/rintamaveteraanien-kuntoutus>

Rintamaveteraaniliitto. ”Ei päiväystä” [Verkkosivusto]. Rintamaveteraaniliitto. [viitattu 26.1.2011]. saatavana: <http://www.rintamaveteraaniliitto.fi/>

Saarenheimo, M. 2004. Positiivinen mielenterveys ja elämäntilanne. Teoksessa: T. Raitanen, T. Hänninen, H. Pajunen & T. Suutama. Geropsykologia: vanhenemisen ja vanhuuden psykologia. Porvoo: WSOY, 132–151.

Sipilä, P. 2008. Veteraanien hyvinvoinnin osatekijät sosiaalityön näkökulmasta Reisjärvellä. Jyväskylän yliopisto. Sosiaalityö. Pro-gradu tutkielma.

Sotaveteraani-lehti. ”Ei päiväystä” [Verkkosivusto]. Suomen Sotaveteraaniliitto. [viitattu 26.1.2011]. saatavana: <http://www.sotaveteraaniliitto.fi/sotaveteraani-lehti>

Sulamaa, K. 2006. ”Himmetä ei muistot koskaan saa”: Veteraanien järjestäytymisen ja muutokset muistamisen mahdollisuuksissa. Teoksessa: T. Kinnunen & V. Kivimäki (toim.). Ihminen sodassa: Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta. Jyväskylä: Minerva, 297–311.

Sulamaa, K. 2007. Veteraania ei jätetä: Suomen sotaveteraaniliitto 1957–2007. Helsinki: Edita Prima Oy.

Suomen Sotaveteraaniliitto ry:n hallitus. 20.4.2010. Yleinen toimintasuunnitelma kesäkuusta 2010 toukokuuhun 2012. [Verkkosivusto]. Helsinki: Suomen Sotaveteraaniliitto ry. [viitattu 26.1.2011]. saatavana: <http://www.sotaveteraaniliitto.fi/userfiles/file/Yleinen%20toimintasuunnitelma%202010-2012.pdf>

Tietoa. ”Ei päiväystä”. [verkkosivusto]. Tammenlehvän Perinneliitto ry. [viitattu 27.1.2011]. saatavana: <http://www.tammenlehva.fi/sivu.php?id=2>

- Tietoa liitosta. "Ei päiväystä" [Verkkosivusto]. Suomen Sotaveteraaniliitto. [viitattu 26.1.2011]. saatavana: <http://www.sotaveteraaniliitto.fi/tietoa-liitosta>
- Tornstam, L. 1994. Gerotranssendenssi: teoreettinen tarkastelu. Gerontologia 2/ 1994, 75–81
- Tuomisto, T. 1994. Etulinjassa: Rintamamiesveteraanien liitto 30 vuotta. Jaarli Oy.
- Turtola, M. 2005. Liittoutuneiden valvontakomissio Suomessa. Teoksessa: J. Leskinen & A. Juutilainen. Jatkosodan pikkujättiläinen. Porvoo: Wsoy, 1107–1111.
- Valkonen, L. 2010. Kätkeyt kivut: muistelusta apua sotatraumojen käsittelyyn. Vanhustyö (6) 2010, 20–21.
- Varainhankinta. "Ei päiväystä" [Verkkosivusto]. Rintamaveteraaniliitto. [viitattu 26.1.2011]. saatavana: <http://www.rintamaveteraaniliitto.fi/?q=node/30>
- Veteraanien määrä. "Ei päiväystä" [Verkkosivusto]. Sotiemme veteraanit. [viitattu 24.3.2011]. saatavana: <http://www.sotiemmeveteraanit.fi/veteraanit/veteraanien-maara-2009-2025>
- Veteraani-lehti. "Ei päiväystä" [Verkkosivusto]. Rintamaveteraaniliitto. [viitattu 26.1.2011]. saatavana: <http://www.rintamaveteraaniliitto.fi/?q=node/18>
- Veteraanilisä. 10.1.2011. [Verkkosivusto]. Kansaneläkelaitos. [viitattu 20.2.2011]. saatavana: <http://www.kela.fi/in/internet/suomi.nsf/NET/240810144700HN?OpenDocument>
- Veteraanit. "Ei päiväystä" [Verkkosivusto]. Sotiemme veteraanit. [viitattu 24.3.2011]. saatavana: <http://www.sotiemmeveteraanit.fi/veteraanit>
- Vilka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Keuruu: Tammi.
- Virrankoski, P. 2001. Suomen historia 2. Jyväskylä: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. (Gummerus Kirjapaino Oy)
- Vuorenmaa, A. 2006. Ratkaisun hetkiä Suomen kohtalonvuosilta 1939–1945. Helsinki: Oy Valitut palat – Reader's Digest Ab.
- Yhteistoiminta. "Ei päiväystä" [Verkkosivusto]. Rintamaveteraaniliitto. [viitattu 26.1.2011]. saatavana: <http://www.rintamaveteraaniliitto.fi/?q=node/21>
- Ylimääräinen rintamalisä. 1.1.2011. [Verkkosivusto]. Kansaneläkelaitos. [viitattu 20.2.2011]. saatavana: <http://www.kela.fi/in/internet/suomi.nsf/NET/230801113258EH?OpenDocument>

LIITTEET

LIITE 1: Haastattelulupa

HAASTATTELULUPA

Geronomiopintoihini kuuluvassa opinnäytetyössä tutkin sotaveteraanien, joilla ei ole invaliditeettia, sotakokemusten vaikutusta vanhuuteen. Työni yhteistyökumppanina toimii sotainvalideja ja sotiemme muita veteraaneja kuntouttava ja hoitava Ilveskoti. Tavoitteena on teemahaastatteluiden pohjalta saatujen yksittäisten kokemusten perusteella koota yhdenlainen näkemys sotakokemusten vaikutuksesta vanhuuteen. Haluan opinnäytetyölläni osoittaa kunnioitusta ja arvostusta sotaveteraaneja kohtaan sekä lisätä suomalaisten tietoisuutta veteraanien nykyhetken tilanteesta, ajatuksista ja tuntemuksista.

Pyydän ystävällisesti suostumustanne osallistua opinnäytetyöni mahdollistamaan haastatteluun. Haastattelu tehdään Ilveskodilla kuntoutusjaksonne aikana rauhallisessa tilassa ja luottamuksellisessa ilmapiirissä. Sujuvuuden vuoksi haastattelut nauhoitetaan, ja ennen analyysivaihetta nauhat puretaan sanasta sanaan kirjalliseen muotoon. Nauhat ja haastatteluiden kirjalliset versiot tuhotaan opinnäytetyön valmistumisen jälkeen. Opinnäytetyö kirjoitetaan ilman nimitietoja ja niin, ettei siitä pysty tunnistamaan yksittäisiä henkilöitä. Teillä on halutessanne mahdollisuus tustua valmiin työn tuloksiin.

_____ annan suostumukseni käyttää haastatteluani
geronomiopiskelija Reija Lumivuokon opinnäytetyön materiaalina.

Päiväys

Allekirjoitus

Tarvittaessa voitte ottaa yhteyttä tutkimukseen liittyvissä asioissa työn tekijään

Reija Lumivuokko, puh.xxx xxxxxxxx, Reija.Lumivuokko@seamk.fi

tai ohjaavan opettajaan

Kari Jokiranta, puh.xxx xxxxxxxx, Kari.Jokiranta@seamk.fi

TEEMAHAASTETTELUN RUNKO

Esitiedot:

- ikä
- siviilisääty
- veteraanijärjestö, johon kuuluu
- sodat, joihin on osallistunut
- sotilasarvo (ennen ja jälkeen sotien)
- tehtävä sodassa

Sotakokemukset:

- sotaan lähteminen; ajatukset ja pelko
- sodan rumempi puoli; sotiminen, tappaminen ja kuoleman keskellä eläminen (Minkälaista oli elämä rintamalla?)
- selviytyminen sodasta (Mikä auttoi jaksamaan eteenpäin? Miten selvisi hengissä?)
ja sotakokemusten käsittely (Päihteiden käyttö?)
- pysyvät jäljet; traumat ja unet

Veteraanius:

- osana identiteettiä, (Miten veteraanius näkyy tai on näkynyt?)
- veljeys ja sen sosiaalinen merkitys
- etuuksien ja palveluiden merkitys sekä hyödyntäminen
- arvostus ja arvostuksen puute yhteiskunnassa (Miten kokee asian?)

Vanheneminen:

- vastoinkäymiset, menetykset ja muutokset itsessä (Minkälaisia ja miten ilmenivät?)
- onnistumiset ja sopeutuminen/mukautuminen (Millä tavoin selviytyi muutoksista?)
- aktiivinen, irtaantunut vai jatkuva elämä (Miten elämäntapa on muuttunut?)
- elämän tarkoituksellisuus, elämän hallinta

Nykyhetki

- tyytyväisyys tähänhetkiseen ja jo elettyyn elämään
- muistot ja muistelu (Minkälainen merkitys on muistelulla? Elääkö muistoissa vai tätä päivää? Minkälaisia ajatuksia ja tunteita muistot herättävät?)
- tähänhetkiset ajatukset ja tunteet elämästä
- tulevaisuus ja toiveet